

EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ

ÂLİ BEY

AYYAR HAMZA

Tertip eden:
Mustafa Nihat Özön

REMZİ KİTABEVİ

93, Ankara Caddesi, 93

İSTANBUL

068537

Üçüncü baskı

Edebiyat Kütüphanesi: 2

AYYAR HAMZA

Üç Fasıllık Oyun

EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ

ÂLİ BEY

Ayyar Hamza

Üç Fasilık Oyun

Tertip eden:
Mustafa Nihat Özön

3. Baskı

İSTANBUL
REMZİ KİTABEVİ
93, Ankara Caddesi, 93

Direktör Âli Bey
(1844—1899)

Ayyar Hamza piyesinin

İlk baskısı 1940

İkinci baskısı 1955

Üçüncü baskısı 1968

yıllarında yapılmıştır.

Y Ü K S E L E N M A T B A A S I

. İ S T A N B U L — 1 9 6 8 .

1. ÂLİ BEYİN HAYATI

Âli Beyin hayatı hakkında malûmatımız hemen sadece eserlerinden ibaret kalmaktadır. Son asır edebiyat tarihimizin mizah ve tiyatro çeşitlerinde büyük bir kudret gösteren, Türk nesrinin Tanzimattan sonra almaya başladığı şekilde ilk ve ehemmiyetli yer tutması lâzım gelenlerden biri olan bu şahsiyetin uzun zaman adı anılmaz kalmıştır. Edebiyata tezkireci zihniyetinden başka türlü bakmaya başladığımız zamandan sonra Âli Beyin adı da kitaplarda gözükmeye başlamıştır. Edebiyat tarihi adıyla ilk vücuda getirilen eserler bütün edebiyatı nazım köşesinden gördükleri cihetle yalnız nazımın tekâmülünü anlatmışlar, bu vesile ile eğer bahis mevzuu olan şahsiyetin diğer bazı sahalarda yazdıkları varsa ondan da bir parça bahsetmek zaruretinin duyabilmişlerdir.

Âli Beyin matbuat âleminde çalıştığı sıralarda muharrirliğin henüz bir meslek halini almamış olması, bu işle uğraşanların memur bulunmaları yazılarına imza koymamak usul ve âdetine yol açmıştır. Böylelikle bir çok ehemmiyetli ve güzel fikir mahsullerinin sahipleri hakkında malûmatımız bulunmadığı gibi aynı şekilde eserinden haberimiz olmayan bazı isimler de biliyoruz. (Bu imza meselesinden manzum yazılar müstesna idi ve hattâ bazı manzume sahipleri imzalarının üzerine memuriyetlerinin adresini de ilâve ederlerdi.)

Âli Bey ilk eserlerini (*Bir zat*) imzasile çıkarmıştır. Bu kitapta aynen naklolan metnin sonunda bu formül görülür.

Diyojen'deki yazıların hiç birinde imza yoktur, bu mizah gazetesine bir çok şöhretli muharrirler de yazı yazmıştır. Bunları ayırt etmek bugün çok güç bir hale girmiştir.

Âli Beyin hayatı hakkındaki bilgimiz çok az ve bu azlık nisbetinde de karışıktır. *Osmanlı Müellifleri* ile ondan nakiller yapan bütün kitaplarda adı Mehmet Âli diye geçer; halbuki Âli Beyin öldüğü yıl Malûmat gazetesi adına olarak çıkarılmış Nevsal'de bu isim Ömer Âli diye gösterilir. Kendisinin göbek adını kullanmadığını, yalnız Âli diye imza attığını bir fotoğraf hediyesinin altındaki imzadan anlıyoruz. Son işi Düyun-ı Umumiye Direktörlüğü olduğu için kendisine *Direktör Âli Bey* denilmesi ve bu lâkapla anılması âdet olmuştur. Yusuf Cemil Efendi isminde bir kapı kethüdasının oğludur. Kapı kethüdaları tanzimatın ilk sıralarında eyalet ve sonraları vilâyetlerin hükûmet merkeziyle olan muhabere ve muamelelerini İstanbulda takip ederek neticelendirmek işini görürlerdi. Zaman zaman düzeninden çıkıp esas maksadı bozacak şekiller almış olan bu vazifeye bir düzen verilmek maksadiyle 1863 eylülünde (= 1280 safer) yapılan yeni kapı kethüdalığı teşkilâtında saadetlû Yusuf Cemil Efendi'nin (*mülhakatıyla beraber Şam ve Halep ve Urfa sancağı kapı kethüdalığına tayinini*) memuriyetlerin resmî ilânı demek olan bir tevcihat listesinden öğreniyoruz.

Âli Bey ne vakit doğdu? Bunun, yukarıda bir münasebetle bahis mevzuu edilmiş olan Nevsal'in, Âli Beyin ölümünden bahsederken (*tahminen elli beş yaşlarında*) olduğunu söylemesinden dolayı 1844 ten evvel olduğuna hükmedebiliriz. Zaten nesil itibariyle de bu tarihlerin çoğu olması icabeder.

Kendisinin nerelerde ve ne dereceye kadar okuduğu hakkında hiç bir malûmat verilmiş değildir. İlk memuriyetinin Bâbiâli Tercüme Odasında olması kendisinin daha

küçük yaşta Fransızca öğrenmiş bulunduğunu göstermektedir. Bu devirlerde memur olacaklar 15 yaşlarında resmî bir daireye çerağ edilip bir nevi staj devresi geçirmekte ve bu devre esnasında o dairenin eskilerinden bazı şeyler öğrenmekte idiler. Tercüme Odası Tanzimattan sonra kurulmuş bir dairedir. Bu daire kuruluncaya kadar devletin yabancılarla olan mektuplaşmalarında vasıta olanlar — onlardan gelenleri türkçeye ve onlara gidecekleri o dillere çevirme işlerinde — müslüman olmıyanlar veya sonradan müslüman olmuş kimseler idi. Tercüme Odasına ise yabancı dil, bilhassa o zaman en çok kullanılan bir dil olduğundan Fransızca bilen kimseler alınıyordu ve bunların ekserisini de Türkler teşkil ediyordu. Edebiyat ve fikir tarihimizde yer almış şahsiyetlerden ilkin bu Tercüme Odasında memurluk hayatı geçirmiş olanlar çoktur ve bu da dil meselesinden dolayı pek tabii bir neticedir.

Âli Beyi yazı âleminde *Diyojen* gazetesi muharriri olarak buluyoruz, ondan evvel de bazı gazetelerde bir tecrübe devresi geçirmiş olması ihtimal dahilindedir. Çünkü 1870 ikinciteşrininde neşredilmeye başlanmış olan bu mizah gazetesinde mevcut yazılar acemice şeyler değildir, filvaki gazetenin sahibi bulunan Teodor Kasap gazeteğe yazılacak şeylerin kendi târif ve tavsiyesi ile yazılmakta olduğunu söylüyor, Teodor Kasap ta nisbeten tecrübeli bir gazetecidir, bütün bunlara rağmen gazetenin tanzimi, münderecatı ve bu münderecatın yazılması ilk yazı devresi geçirmekte olan bir insanın kalemi mahsulü değildir. Yukarda da zikrettiğimiz gibi *Diyojen*'deki yazılarda da imza yoktur, daha sonraları Namık Kemal, Ebüzziya Tefvîk'in bazı fıkralar yazdığını da biliyoruz. Namık Kemalinkilerden bir kısmı sonra muhtelif şekillerde malûm olmuş ve onun ismiyle neşir dahi edilmiştir. Âli Beyin ilk nüshalarda tek muharrir olarak bulunduğu malûmatımız vardır, hattâ gazetenin

başlığında Diyojen'i bir fıçı içerisinde ve karşısında Büyüyük İskender bulunduğu halde gösteren resmin altındaki (*Gölge etme başka ihsan istemem*) sözünü de Âli Beyin Türkçeye mal ettiği aynı malûmat arasındadır. Âli Beyin çok sonraları *Lehçetül'hakayık* adıyla basılmış bulunan meşhur eserindeki tertipte lûgat izahlarına *Diyojen* nüshalarında da rastlıyoruz (Şurasını söylemek icabeder ki o kitaptakilerle gazetedeekiler arasında bir ayniyet yoktur), bundan da evelki yazıların Âli Bey tarafından yazıldığı ve hattâ bazılarının da o tertibi alan başkaları tarafından taklit edildiği neticesine varabiliriz. Âli Beyin bu gazetenin çıkmaya başlamasından evel tiyatro ile uğraştığı muhakkaktır. Güllü Agop Efendi tiyatrosunu kurup oyunlara başladığı zaman kendine en belli başlı yardımcı olarak Âli Beyi bulmuştur. Âli Beyin, Güllü Agop Efendiye eser hususunda belli başlı yardımcı dokunduğu nu Namık Kemal'in neşrettiği İbret gazetesinin 1873 ikincikânnudaki nüshalarından birinde rastladığımız ve Güllü Agop Efendinin Türkçe oynayan bir tiyatro vücuda getirme işinde (*yalnızca bir edibin muavenetine mazhar*) olduğunu zikreden fıkradan da anlıyoruz.

Memiş Ağa eserinin Diyojen'in neşrinden evel oynandığını biliyoruz. Kumpanyanın oyunları hakkındaki malûmatımız daha ileriye gidemediği için çok fazla bir şey söylemeyeceğiz. Meselâ basılmış piyesler arasında mevcut *Geveze berber* adlı bir komedyaya var ki sonundaki kayıtlar Âli Beyin diğer piyeslerindeki kayıtlara çok benziyor, sonra bu piyesin Gedikpaşa tiyatrosunda oynandığı kaydı da var, fakat küçük bir piyes olduğundan gazete ilân ve havadislerinde zikredilmeye lüzum görülmediği için fazla bir malûmata rastlanamamıştır.

Âli Bey, Diyojen muharrirliği sırasında *Misafiri istiskal*, *Kokona yatıyor* ve *Ayyar Hamza* piyeslerini neşrettirmiştir. Bunlardan daha neşredilecekler bulunduğunu (bir zat tarafından tercüme ve tertip edilen komedyalar cümlesinden bu komedyaya cüzü) ifadesinden anlıyoruz.

Âli Beyin *Diyojen* ve onun kapatılması üzerine yerine çıkan *Çingiraklı Tatar* (5 Nisan 1873), bunun da kapatılması üzerine çıkarılan *Hayal* (30 birinciteşrin 1873) gazetelerinde ne dereceye kadar çalıştığını kestiremiyoruz. Maamafih 1873 ikincikânnununda da Âli Beyin Sıhhiye meclisi âzasından ve Karantina Başkâtibi olup rütbesinin de *saadetlû* bulunması memurluk hayatında muntazam bir şekilde ilerlediğini gösteriyor. O vaktin teşkilâtına göre vezir olmaya bir rütbe kalmış demektir. Bulunduğu daire de Osmanlı İmparatorluğunun ecnebi mümessillerle karışık bulunan bir dairesi idi, ve oraya tayin edilecek memurlarda rütbe ehemmiyetinden başkaca şahsî meziyet ve marifete de bakılıyordu, nitekim aynı başkâtiplikte daha sonraları Ahmet Mithat Efendi de bulunmuştur.

Düyun-ı Umumiye idaresi kurulunca bu dairenin de Sıhhiye Meclisi gibi ecnebilere mürekkep olması oraya seçilecek memurlar için aynı zaruretleri göstermesinden dolayı Âli Bey de bu daireye nakledilmiştir. Âli Bey bu dairede de kendini göstererek baş müfettişliğe yükselmiştir. 1885 ikincikânnununda bu sıfatla geniş bir teftiş seyahatına çıkmış; Diyarbakır, Siirt, Harput teftişinden sonra Bağdada gitmiştir. Bağdatta bulunduğu zaman oranın Belediye reisliğine tayin edilmiş, bu vazifeyi de görmüştür. Bu seyahatini hikâye eden *Seyahat Jurnalı* adlı kitabında Bağdada dair uzun malûmat ve tafsîlât vardır.

Âli Beyin bu teftiş seyahati 1888 birincikânnununa kadar sürmüştür. İstanbula dönüşünden bir yıl sonra, 1890 martında Trabzon valiliğine tayin edildi, 1892/93 yılında bu vazifeden geri gelerek gene Düyun-ı Umumiye'ye, bu sefer müşavir olarak, girmiş ve bir yıl sonra da adı kendine lâkap olarak kalmış olan Direktörlük işine tayin edilmiştir.

Âli Beyin Varna mutasarrıflığında bulunduğu da-

ir malûmat verlimiş ise de bunun, her halde 1877 den evvel olması icabeder, zamanına dair bir tarih söylenmiş değildir.

Âli Bey yukarıda söylenen son memuriyetinde ölümüne kadar bulunmuş, bu esnada *Letafet* adlı bir operetini tamamlamıştır.

1899 şubatının 3 üncü cuma günü ölmüştür.

2. 1873 YILINA KADAR TİYATRO

« ... (== Âli Bey) edebiyat-ı cedide-
« mize gerçekten hizmet eden zevat-ı ki-
« ram arasında sahihan teferrüt eden-
« lerden olup alehusus memleketimizde
« bir tiyatronun vücuda gelmesine ve li-
« sanın tiyatro saha-i temaşasında dahi
« uzubet-i mahsusasile samiazib-i huzzar
« olabileceğini isbat himmet-i mahsusa-
« sına nisbet edilecek bir zat-ı âlikadr-
« dir.»

İBRET gazetesi, 20 mart 1873.

Tiyatro eseri olarak ilk basılmış olan *Şair Evlenmesi*'nden sonra rastladığımız eserler Ali Haydarın trajedileridir.

Ali Haydar (1836 - 1914 == 1252 - 1332), meşhur sadrazam Mahmut Nedim Paşanın kardeşi olan Posta ve Telgraf Nazırı Sağır Ahmet Beyin oğludur; büyük babası Bağdat valisi Necip Paşa idi. On beş yaşında Sadaret Mektubî kalemine, on sekiz yaşında da Tercüme Odasına tayin edilmiştir. 1857 de tahsilini tamamlamak üzere Paris elçiliği kâtipliklerinden birine tayin edilerek Parise gitmiş; 1860 - 61 yılında oradan dönerek İstanbul'a gelmiştir. 1862 - 63 te bir kaç arkadaşile birlikte *Cemiyet-i Kitabet* adile bir çeşit edebiyat klübü vücuda getirerek, bunun fikirlerini neşre vasıta olmak üzere de, *Mecmua-i İber-i İntibah* adlı bir mecmua çı-

karmıya başlamışlardır. Matbuat hayatına girişi, Avrupa gitmiş bulunması, Tercüme Odasından yetişmesi, hali vakti iyi bir aile çocuğu olması o zamanın yeni fikirleri temsil eden muhitlerde yer almasına sebep olmuştur. Şinasi ve Kemalle olan tanışıklığını İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın, *Son asır Türk Şairleri* adlı eserinde kaydettiği şu dikkate değer vak'adan anlıyoruz: Ali Haydar, Tasviriefkâr matbaasına uğradığı bir gün Şinasi, Kemal ve şair Ayaşlı Hayri Efendi'yi bir arada bulur. Ali Haydar o sıralarda yazdığı *Vardır* redifli bir gazelini okur. Hayri Efendi gazelde Âli Paşaya bazı imalar görerek bu yüzden Kemal ile münakaşaya girerler. Ali Haydar ara bulmak için: «Durun hocaya müracaat edelim, davayı faslettirelim» diye Şinasiyi hakem olarak ileri sürer. Şinasi, hafif hafif gülererek: «Davayı nasıl fasledeyim! Biri (Kemal için) muannit ve serkeş, diğeri (Hayri Efendi için) mutabasbıs ve mütezelli!» cevabını verir.

İşte Ali Haydar bu muhitler içinde teşebbüs olmak itibarile kendisine edebiyat tarihimize bir mevki temin edecek olan işe girişmiştir. Bu teşebbüs (kendisinin *trajedi yolu* dediği) manzum piyes yazmak işidir.

Bu yolda yazılmış olan ilk eseri *Sergüzeşt-i Perviz* olup 1866 martında Tasviriefkâr Matbaasında basılmıştır. Kısaca mevzuu hikâye ettiği mukaddemede ayrıca şu sözleri söylüyor:

«Bilirim ki bu manzume enzar-ı umumiyeye arzo-
«lunmaya lâyık bir eser değildir. Fakat *âlemde fena*
«*eser olmadıkça âsar-ı nefisenin kadri bilinmez* meseli
«meşhurile bazı zevat-ı kiramın teşvikatına istinaden
«cür'et eyledim. Ümittir ki derkâr olan hataları da-
«men-i af vü merhamet ile mestur buyrulur. *Şurasını*
«*dahi ifade eylerim ki şürimize bir trajedi yolu açtım,*
«*ikmal ve intizamına bu yolda beni takip edecek zevat-ı*
«*kiramın muvaffak olmalarını temenni eylerim.*»

Bu ilk eserinden sonra da kendi tâbirince «ikinci trajedi» si olan *İkinci Esas*'ı neşretti. İki fasıllık olan bu eserin sonunda şu sözleri yazmıştır:

(Baş açık divaneyiz ko taşlasın sıbyan bizi)

«medlûl-i münifine rıza ile ittibaen ser-i *Sergüzeşt-i Perviz*'e atılan itiraz taşlarından incinmeyip müftehi-
«rim ki her biri birer dürdane-i iftihadır. Hakikat-i
«halde kadr ü kıymeti olmayan bu manzumeye gelince
«mabihil'iftiharı meali ve nühsai kübray-ı maarifin müel-
«lifi kâmil olan zevat-ı âlişan tarafından mütaleasına
«rağbet buyurulmak şerefine nail olduğu cihetle âlemde
«pâydar oldukça müftehir olacağından hakkında olan
«itirazat-ı edaniye cevap vermek külfetinden vâreste-
«dir.

«Bir de bu manzumeler hakkında bazı şüphelere
«tâbi olanlar var imiş. Bu güruhun ise def-i işkâl ey-
«lemeleri için sahib-i manzumeye müracaat eylemeleri
«lâzımdır.»

Çok iptidai ve basit bir nazımla vücuda getirilmiş ve takılan trajedi adına hiç bir bakımdan liyakati olmayan bu eserlerin ehemiyeti yukardaki ön ve son sözlerde görüldüğü gibi Türkçede Avrupalı bir edebiyat çeşidinin örneği olarak verilmeye teşebbüs olunmasıdır. An'anası asırlar içinde kurulmuş olan o zamanın nazım sistemi içinde bu kadarını düşünmek ve yapmaya kalkışmak bir meseledir. Matbuat âleminde çekilişi, bu ilk hamlesini devam ettirecek halde bulunmuş olmaması ismini, teşebbüsünü uzun zaman karanlıkta bıraktı. Ancak tiyatro nevinin de başlı başına edebî bir çeşit olduğu ve bunun da kendi nevi içinde bir tekâmülü bulunduğunu göstermek hareketi başladıktan sonradır ki Ali Haydar'ın ismi ve eserleri edebiyat tarihlerinde bahis mevzuu olmaya başladı.

Ali Haydar'ın eserlerinden sonra tiyatroya ait basılmış eser olarak Ahmet Vefik Paşanın *Zor Nikâhı* ve

Tabib-i aşk tercümelerinin 1868 - 69 da basıldığı kaydedilir. Belin'in o yıllara ait yaptığı bibliyografyayı görmediğim için bu hususta kat'i bir şey söyleyemeyeceğim. Ahmet Vefik Paşanın gerek külliyat halinde basılan ve gerek ayrı cüzler halinde bir çok defalar basılmış olan nüshalarına rastladığımız piyeslerinden hemen hiç birinde baskı tarihi yoktur. Hattâ Matbaa-i Âmire baskısı olduğu biçiminden kolayca anlaşılan bazı tabloların bile tarihleri yoktur. Bunlardan başka taş basması olarak basılmış *Tercüme-i Hikâye-i Elzir* ve üzerinde «esasının *Muhayyelât-ı Aziz Efendi*'deki Recep Beşe vak'asından alındığı» yazılı gene taş basması olan *Sözde sebat* gibi bazı piyesler vardır, bunların da baskı tarihleri henüz tesbit edilmiş vaziyette olmadığı için yalnız isimlerini kayıtlarla geçiyorum.

Bu tarihe kadar sahne veziyetine gelince: ötede beride arasına Türkçe oyunlar oynamak teşebbüsleri gözükmekle beraber zemin itibarile hazırlıksız bulunmadan mı? muhit seçememekten mi ileri gelen bir muvffakiyetsizlikle bunlar daima sönüp gidiyor. Nihayet bu işe teşebbüs edenlerden biri, Güllü Agop (1840 - 1891), bazı teşviklerle 1868 birincikânunun rastlayan 1285 ramazanında Gedikpaşadaki at canbazhanesinde *Tiyatro-yı Osmanî* adile oyunlar vermeye başladı.

O devirlerde gece hayatı denilen ve eğlenceli olması lazım gelen hayat biçimi yalnız ramazan ayına mahsus. Tiyatro, hayatımıza girinceye kadar ramazan geceleri eğlencelerini başta Karagözle incesaz gelmek üzere meddah, hokkabaz gibi vasıtalar teşkil ederdi.

Her yıl nisan başlangıcında da bu kapalı ve gece eğlenceleri yerine açık hava ve gündüz eğlenceleri olarak Ortaoyunu, cambaz kumpanyaları faaliyete geçer, ve bunlar İstanbulun merkezi kısmından ziyade açıklık yerlerde, civar yazlıklarda hünerlerini gösterirledi: Kadıköyünde Yoğurtçu, Üsküdar'da Bağlarbaşı, İstanbul'da Yenibahçe, Çirpıcı çayırıları böyle yerlerdendi.

1868 birincikânunu ile 1869 ikincikânunun rastlayan bu ramazan ayında Mustafa adında birinin tertip ettiği *Leylâ ve Mecnun* piyesinin oynandığını o vakitten kalma bazı gazetelerden öğreniyoruz. Bu piyes o mevsimde bir kaç kere tekrar edildi, hattâ yıllar geçtikten sonra bile tiyatro programında yer almıştır. Bir ayın tek bir piyesle idare edilebilmesi kabul olunamaz, fakat o devirde gazetelerin ilâna fazla yer vermemeleri yüzünden diğerlerinden haberimiz yoktur.

Buna mukabil 1870 - 71 kışına rastlayan ramazan mevsimi piyeslerinin listesi bir hayli kabarıktır. Binaenaleyh bütün o piyeslerin bir mevsimde hazırlanması, yeni bulunması güç kabul edilebilir bir haldir, bundan da bu piyeslerden bazılarının 1868-69 ramazanında ve daha evvelki tek tük teşebbüsler arasında yapıldıkları neticesini çıkarabiliriz.

Don Gregoryo, Monsieur de Pourceaugnac, Kıskaç karı, Rozamont, Tabib-i mecazip (= Deliler Hekimi), *Leylâ ile Mecnun, Nikotemos'un kızı, Güruh-ı nisvan nakıstır her ân, Yarabbi şükür sofra kuruldu, Hürmüz Bey, Sezar Borciya, Richelieu'nün sergüzeşti, Titizmeşrep ve Keremkâr, Bernard - yahut - Bohemya haydutları, Tabib-i aşk, Zor nikâhı, Devir* (opera), *Demirçi* (opera), *Memiş Ağa, Feth-i Ceneviz, Telemak* (opera), *Pol ve Virjini*.

Bu piyeslerin bir kısmı o sıralarda her kış İstanbul'a getirilmekte olan yabancı trupların oynadıkları piyesler arasından seçilip tercüme edilmişler, bir kısmı da Molière'den tercüme veya Türk hayat ve âdetlerine tatbik olunmuş şeylerdi.

Bu piyeslerin mütercimleri ekseriyetle ermeniler idi ve eserleri de eimenice tercümelerinden Türkçeye çeviriyorlardı.

Tanzimattan sonra başlayan ve o yıllarda doğup bu sıralarda yetişmiş bulunan yeni neslin ateşli bir garpcı-

lığı vardı. Buna medeniyetperestlik adı da verildiği oldu, verilecek isim ne olursa olsun şurasını tasdik etmek gerektir ki bu özleme çok kuvvetliydi. O devir eser ve müesseseleri hakkında hüküm verirken bu noktayı göz önünde tutmak lâzımdır. İstanbulun ecnebler semti sayılan Beyoğlundaki tiyatrolara dil bilenler, dil bilmiyenler de merak ve görenek ile veya alafrangalık icabı olarak, sık sık gidiyorlar; zamanın hükümdarı sarayında hususî sahnesi olduğu halde arasra buralara gittiği gibi, Avrupa hükümdarlarından veya aileleri efradından kimseler İstanbul'a geldiği zaman onları o tiyatrolara götürüyorlardı. Bir kaç kere de söylemiş olduğumuz suretle bu ecnebi trupları dışında ilk sahne hareketi ermeniler tarafından taklitle başladı, sonra gene onların teşebbüsleriyle Türkçe piyes temsiline kalkışıldı. *Oyuncu* yakın zamanlara kadar hayatımızda hiç hoş görülmuş bir şey değildi. Hattâ eski şariat hükümlerinden kalıp cümhuriyet devrine kadar sürmüş olan an'anaya göre oyuncu sayılan kimsenin şehadet gibi medenî bir hakkı bile tanınmaz ve her hangi bir şahitliği kabul edilmezdi. Böyle bir telâkki devrinde oyunculuğa kalkışmak bir çok şeyler kaybetmekti. İşte nihyet 1868-69 yılında başlayan ve ertesi mevsim de devam etmiş olan Güllü Agop Efendiye on yıl müdetle sahnede Türkçe piyes oynatmak hakkını temin eden bir imtiyaz (o zamanın tâbirince inhisar) verildi. Güllü Agop Efendinin bu ilk çalışmalarında en büyük yardımı gördüğü tek insan Âli Beydi. Âli Bey tiyatroya yalnız piyes hazırlamakla değil, aynı zamanda çok esaslı bir dava olan oyuncuların telâffuz işile de meşguldü.

Bu telâffuz meselesi bizim sahnemizin ezeli ve ebedi bir derdidir. Yukardanberi gördüğümüz şekilde olan kurucuların an'anesi sonraları Türk sanatkarlar yetiştigi zaman bile devam etmiş ve sahne üzerinde telâffuz hususiyeti olarak sürüp gitmiştir.

Bu imtiyaz, tiyatroya bir istikrar vermeye yaradı.. Filhakika sonraları bundan bazı haklı şikâyetler çıktı,

fakat bununla beraber ilk zamanda böyle bir korunmanın varlığı onu diğer sarsıntılardan muhafaza etti. Her şey gibi aynı zamanda hem fayda ve hem de zararı olan bu imtiyazın fayda tarafı her halde daha ziyade olmuştur.

Gazetelerde tiyatro bahisleri yer tutmaya, oynanan oyunlar hakkında fikirler yürütülmeye başlandı. Tiyatronun medenî bir cemiyet için lüzumu, Avrupada bu sanatın ehemmiyeti ve yayılma derecesi hakkında yazılar yazıldı. Sonraları basmakalıp tekrar edilip durulan ve tiyatronun *mekteb-i edep*, *mekteb-i medeniyet* olması gibi terkipler hep bu devrin icatlarıdır.

Bu oluş hareketi muharrirleri de ateşlendirdi, onlarda piyes yazmak merakı uyandırdı. Bu harekete o sıralarda Gelibolu mutasarrıfı olan Kemal bile alâkadar oldu. Nihayet 1872 yılı sonlarında Geliboludaki işinden azlolunması üzerine İstanbul'a gelir gelmez bu husus için gayret gösteren arkadaşlarını toplayıp (Osmanlı tiyatrosunu ilerletmeye çalışan Komita) yı kurdu. Böylelikle 1873 yılında Türk tiyatrosu, hayatının en ehemmiyetli ve en verimli devrine girmiş oldu.

3. ESER.

Ayyar Hamza, Fransız komedi muharrirlerinden Molière'in yazmış olduğu *Les Fourberies de Scapin* (1671) adlı komedisinin Türk hayat ve âdetlerine göre çevrilmiştir.

Molière de (1622 - 1673) piyesini Lâtin komedi şairlerinden TERENCE (Terans, İ. E. 194-159) tarafından yazılmış olan *Phormion* eserini taklit ile vücudunda getirmiştir.

Piyes, diğer bazılarında olduğu gibi derin bir hisse esasından ziyade, geniş ve açık bir neşe temin maksadile yazılmıştır. Piyesin esas vak'ası şudur: İki delikanlı gayet sıkışık bir vaziyette para ihtiyacı içindedirler; bunlardan birinin uşağı, delikanlıların para koparılması zor olan babalarından, bu parayı almaya muvaffak olur, ve komedi de uşağın oynadığı oyunlar, çevirdiği dolaplardan meydana gelir. Eski grek ve lâtın komedi muharrirlerinin belli başlı sistemlerinden biri burada kendini gösterir, ilkin baba ile evlât arasında, sevilen kızın denk bulunmaması yüzünden sürüp giden fikir ayrılığı ve bu yüzden bozulmaya çalışılan evlenme nihayet uğurlu bir tesadüfle kızın büsbütün başka bir kimse çıkması üzerine yola girer ve her şey düzelir.

Âli Bey peyesi şu şekilde arz etmiştir:

Birinci fasılda, Senâ Bey uşağı Yaver'le dertleşmektedir: Dışarıda bulunan babası gelmek üzere-dir, kendisi ise ondan habersiz olarak Ziyba Hanım ile evlenmiştir. Senâ Bey babasının geleceğini duymakla beraber gelince kendisini ticaret ortağı Zuhûri Efendinin kızıyla evlendirmek niyetinde olduğu haberini de almıştır. Yaver'in de bu hale karşı yapabileceği bir şey yoktur.

Nimet Beyin uşağı Hamza meseleyi haber alır ve yardımını vadeder.

Ziyba Hanım da Senâ Beyin ricasına iştirâk ederek Hamzaya işi düzeltmesi için yalvarır. Muhterem Efendinin geldiğini öğrenince korkarak kaçarlar. Muhterem Efendi haber aldığı şeylerden son derece öfkeli. Hamza ilk ateşi savuşturduktan sonra meseleyi kendi bakımından izaha kalkar ve Nimet Beyin ondan daha fena bir iş işlediğini söyler, nihayet adamı yatıştırır. Yaver, Hamzanın bu hareketine karşı hayranlığını anlatır.

İkinci perdede Zuhûri Efendi Muhterem Efendiye evlât terbiyesi hakkında mânalı ve sitemli lâflar söylediği zaman Muhterem Efendi de karşılık olarak Nimet Beye dair Hamzadan duyduğu «daha fena hareketten» bahseder. Zuhûri Efendi oğluna raslayınca hakkında Hamzadan fena şeyler öğrendiğini söyleyerek çıkışır. Nimet, Hamzanın bu boşboğazlığına son derece kızarak ona hücum eder, vaziyeti birdenbire anlıyamayan Hamza kabahat olarak efendisine vaktile oynadığı oyunlardan bir kaçını

itiraf etmiye mecbur olur. Şarap, saat, karakoncolos oyunlarından da bir kat daha kıızısan Nimet Bey hid-detinin asıl sebebini anlatır. Tamam bu çekişme sırasında Nimet Beyin sevgilisi olan kızın esirci tarafından, iki saate kadar beş yüz altın verilip alınmazsa, Mısıra gönderileceği haberi gelir. Bu haber üzerine Nimet Bey Hamzanın bu işe bir çare bulması için evvelki kızgınlığının tam aksi bir yumuşaklıkla yalvarmaya başlar. Sonunda razı olan Hamza ilkin Yaverin yardımı ile Muhterem Efendinin gözünü yıldıarak iki yüz altın, sonra da bir gemi hikâyesi ile Zuhûri Efendiden beş yüz altın alarak delikanlıların işini halleder.

Üçüncü fasılda Hamza, Zuhûri Efendiden kendi hesabına intikam almak ister, çünkü onun, oğluna söyleyip kendi aleyhine kışkırtmasından dolayı çok kızgındır. Efendisini, arkasına adamlar düştüğünü söyleyerek ürkütür ve onu eve götürmek üzere çuvala sokar. Çuvalın içindeki efendisine bir hayli sopa atar ve sonunda yakalanınca kaçır. Tam bu sırada bütün oyunun akışını değiştiren tesadüfler meydana çıkmaya başlar: Zuhûri Efendinin Mısırdan gelecek olan kızı Ziyba Hanımdır, ve zaten Senâ Beyle evlidir. Nimet Beyin evlenmiş olduğu Edâ Hanım da, Muhterem Efendinin dört yaşında iken çalınmış kızı olduğu anlaşılır, bu suretle o zamana kadar karışık bir hal gösteren işler yoluna girer. Yalnız Hamzanın kendisini efendisine affetirmesi meselesi kalır ki, üçüncü faslın son fıkrasında kendini ölüm halinde gösteren Hamza bu affi efendisinden koparır.

Âli Beyin bu eserinin bir hususiyet ve ehemmiyeti dil bakımındandır. Yazıldığı zamanın umumî telâkkisi düşünülünce bu ehemmiyet daha büyür. Gazetelerin hayatımızda görünmesi ile işlenmeye başlanmış olan nesrimizde o tarihe kadar bazı esash değişiklikler olmuştu, fakat bu hal daha ziyade yeni hayat icaplarına göre bazı kelime mânalarının yeni mefhumlar ifadesine alıştırılması ve bazı sentaks değişikliklerine münhasır kalmış sayılabilir. Arap ve fars kelime ve terkipleri bütün hâkimiyetlerle dilde yerlerini muhafaza ediyorlardı. Yazı ile uğraşanların bu itiyattan kurtulabilmesi güç bir hal olduğu teslim edilir bir hakikattir. Fakat ilkin bu işi yapmış olanlar tiyatro eserinin ne demek olduğunu, bunun konuşma dilile yazılması lâzımgeldiğini yalnız nazariye olarak bilmekle kalmayıp bunu çok güzel, hattâ o tarihten çok sonra yazılan eserlerde varılmış bir tarzda tatbik ettiklerini teslim etmek icabeder. Şinasi *Şair Evlenmesi* komedyasında sadece *can ü gönül, safay-ı hatır, rızay-ı kabahat, ayn-ı kabahat* gibi yabancı kaide ile yapılmış terkip kullanmıştır. Bunların son ikisini de imamın ağzından basma kalıp sarfetmiştir. Âli Beyin bu okuduğumuz üç fasıllık-piyesinde de bu yabancı tarzda yabancı kaidesine göre yapılmış terkipler hemen hemen şunlardan ibaretti: *Cenab-ı Hak, afitab-ı cihan, mahbube-i zaman, âfet-i devran, hasm-ı can, hilâf-ı rıza, mecburiyet-i sahiha, Bab-ı Zaptiye, şefkat-i pederâne* (birinci fasılda.), *varaka-i sahiha, bigayr-i hak-kın* (ikinci fasılda). Bunların klişe olmaları, halk

arasına kadar yayıldıkları bahsini bir tarafa bırakalım, dilimizin o tarihten sonra geçirdiği zaman içinde üstüne düşülerek yazılmış eserlerde bile bu terkiplerin bir kaç misline raslamak daima mümkün ve bu her zaman isbat edilebilir bir hakikattir. Mesele yalnız terkip işine inhisar etmiş değildir, kelimelerin seçilişi, konuşmanın tabii olması meziyetleri de vardır. Bunların ilk eserlerde gözükmüş olması gerek Şinasi gerekse Âli Bey için büyük bir şereftir. Eserleri yalnız mevzuu itibarile tetkike kalkıştığımız takdirde *Şair Evlenmesi* için denildiği gibi «koca karı masalıdır, orta oyunudur» gibi sathî hükümlerden ileri geçemeyiz.

Âli Beyin kitap halinde basılmamış eserlerinden birinin oynanması sırasında yapılan bir tenkitten şu cümleyi aynen okuyalım:

«Yukarıdan aşağı bütün zurefa beyninde her «biri birer hikâye ve fıkra-i meşhureye müstenit «olan tâbirat ile yazılmıştır ki İstanbul ahalisinin «en ziyade istimal ettiği ve mütelevviz olduğu şive-i «lisan işte budur.»

Halk dili ve İstanbul şivesi diye kırk yıl sonra ileri sürülecek ve etrafında münakaşalar yapılacak fikirlerin müjdecisi sayılabilecek olan bu satırlar 1870 te yazılmıştır. *Şair evlenmesi*'nin olsun, *Ayyar Hamza*'nın olsun ve daha buna benzerlerin olsun zamanlarındaki telâkki tarzları bir edebiyat anlayışı işidir. Bu eserleri yazarlar o zamanki anlayışı geçerek zamanımız telâkkisine yaklaşmış sayılırlar, bugün o eserlerin ehemmiyetini idrak edebilmek için

üç çeyrek asırlık biz zamanın, bir kaç neslin geçmesi lâzımgeldi.

**

Âli Bey eserlerinin hususiyetlerinden biri de yazıda kullandığımız ve yazı işareti dediğimiz şekilleri eserlerinin sonunda kullanma yerlerine göre izahettiği gibi bunları muntazam bir şekilde de kullanmasıdır.

Filvaki ondan evvel Şinasi, *Şair Evlenmesi* piyesinde bir tiyatro eseri için mutlaka kullanılması lâzım işaretleri göstermişti. Söz nihayetine alâmet olan (.) noktayı, piyesteki konuşanların değiştiğini ve başkasının sözünün başladığını gösteren (—) tireyi, ve piyesteki şahısların hallerini anlatmak için olan () parantezi Şinasi izah etmişti. Hattâ eserini bastırırken bugün bizim virgüllerle ayırdığımız bazı cümle yerlerini de ufak aralıklarla göstermek dikkatinde bulunmuştu. Diğer işaretlere ilk seferde ihtiyaç görmediği düşünüldüğü gibi o zaman matbaalarında o işaretlerin bulunmaması da hatıra gelebilir.

Âli Bey Şinasi'nin işaretlerinden başka soru işaretini (?), tuhaf görme, şaşırma, kızma veya sevinme gibi halleri göstermiye yarayan taaccüp veya nida işareti dediğimiz (!) işaretini, konuşma diline uymak için tiyatro eserlerinde bulunan tamamlanmamış sözlerin veya kesik kesik söylenen sözlerin arasına konulan (...) üç noktayı târif etmitir. Âli Bey bilhassa *Ayyar Hamza*'da bu işaretlerden başka virgül ile noktalı virgül de kullanmıştır. (Buraya

alınan metindeki noktalama işaretleri Âli Beyin kullandığı yerlere olduğu gibi konulmuştur.) Fakat gerek istifham işareti, gerek virgül ve noktalı virgül işaretleri eski yazıya göre ters, yâni bugün bizim kullandığımız şekillerdedir. Bu da henüz memlekette bu işaretlerin yayılmayıp, yerli kalıpları yapılmıya lüzum görülmemesinden ve bazı süsler gibi Avrupadan getirilmiş olmasından ileri gelmiştir. Yazı işaretlerinin kullanılmaya başlaması bu tarihten epeyce sonradır.

**

Aynı eseri Ahmet Vefik Paşa da Molièr külli-yatı arasında *Dekbazlık* adıyla Türk hayat ve âdetlerine tatbik ederek tercüme etmiştir. İki nakil arasında dil itibariyle epey ayrılıklar vardır. Ahmet Vefik Paşa asla fevkalâde sıkı bir surette sadık kalmış ve kendine mahsus tâbir ve tarzlarla ifade etmiştir. Âli Beyin Türkçe konuşma tarzına çok uygun bir şekilde yazmış olduğu ufak bir karşılaşma ile anlaşabilecek derecede açıktır. Filvaki, Ahmet Vefik Paşa, vakanın geçiş zamanı olarak daha eski bir devrı seçtiği görülüyor, fakat ne de olsa daha ilk konuşmalardaki (*Beni hemen evlendirmek için geliyormuş dersin. - Bu haberleri bütün amcamdan duymuşsun sen. - Babam ona bütün yazmış mektubunda ha. -*) ve buna benzer şeylerle biraz daha uzun konuşmalardaki tarzı sahne için ağır sayılabileceği gibi gramer ve bilhassa sentaks bakımından ayrılık göstermektedir.

Ayyar Hamza ilkin Gedikpaşa tiyatrosunda 20 ikinciteşrin 1871 pazartesi gecesini oynamıştır. Oynayan sanatkârlardan bazılarının isimlerini o vakitki gazetelerden birinin mütaleasından anlıyoruz: Ahmet Necip Efendi (*Muhterem*), Rıftuni Efendi (*Zuhûri*), Mahakyan Efendi (*Hamza*), Sancakyan Efendi (*Yaver*) rollerini yapmışlardır. Kadın sanatkârlardan hangi rolü yaptığı tasrih edilmeden yalnızca Aznif kadının adı geçmektedir.

Piyesi okuyanlar arasında fransızcasıyla veya Ahmet Vefik Paşanın *Dekbazlık* oyunuyla karşılaştırmak isteyeceklerle bir kolaylık olmak üzere her üç piyesteki şahısların aldığı isimleri aşağıya yazıyoruz:

Les Fourberies

<i>de Scapin</i>	<i>Ayyar Hamza</i>	<i>Dekbazlık</i>
Argante	Muhterem Efendi	Cabir Çelebi
Géronte	Zuhûri Efendi	Müstecip Çelebi
Octave	Senâ Bey	Hüsrev Bey
Léandre	Nimet Bey	Danış Bey
Zerbinette	Edâ Hanım	Ziyba Hanım
Hyacinte	Ziyba Hanım	Sümbül Hanım
Scapin	Hamza	Hamza Ağa
Silvestre	Yaver	İzzet Ağa
Nérine	Halim	Halime Kadın
Carle	Ziver	Rifat

Âli Beyin tabedilmiş eserleri

1. *MİSAFİRİ İSTİSKAL*, 1 fasıllık komedyâ, 1287 (= 1870).
2. *KOKONA YATİYOR*, 1 fasıllık komedyâ, 1287 (= teşrin 1870), 2 ci baskı, 1315 (=1897/98).
3. *AYYAR HAMZA*, 3 fasıllık komedyâ, 1288 Rebiülâhır (= Haziran - Temmuz 1871).
4. *EVLENMEK İSTER BİR ADAM* (= Un Homme à Marier), Paul de Kock'tan tercüme olunmuş roman, 1290 (= 1873). — 2 ci baskı, 1315 (= 1897/98).
5. *LEHÇETÜLHAKAYİK*, küçük nükteli lûgat izahları, ilk baskı, hususî olarak 1312 (= 1896), 2 ci baskı Mısırdâ 1315 (= 1899). — 3 cü baskı, 1326 (= 1908).
6. *SEYAHAT JUURNALI*, yol notları, 1314 (= 1896/97).
7. *LETAFET*, operet, 1315 (= 1897/98).

(28 ve 29 uncu sahifelerdeki ilân sureti)
(Hariciye Nazırı Devletlû Halil Paşa Hazretlerinin
zîr-i himayetindedir)
Osmanlı tiyatrosunu ilerletmeğe çalışan
komitenin nezareti altındadır.

Fevkalâde

Pazar akşamı yani pazartesi gecesi fi 26 zilkade 89
ve 14 kânunusani 88 saat üçte

(Ayyar Hamza)

(Üç fasıl oyun)

(Vakıa İstanbul'da olur)

Muhterem Efendi	Senâ Beyin ve Edâ Hanımın pederi	Ahmet Necip Efendi
Zuhûri Efendi	Nimet Beyin ve Ziyba Hanımın pederi	Rıftuni Efendi
Senâ Bey	Muhterem Efendinin oğlu ve Ziyba Hanımın âşığı	Tosbatyan Efendi
Nimet Bey	Zuhûri Efendinin oğlu ve Edâ Hanımın âşığı	Papasyan Efendi
Edâ Hanım	Üseray-ı çerakeseden zannolunmuş Muhterem Efendinin kerimesi ve Nimet Beyin maşukası	Tereze Hanım
Ziyba Hanım	Zuhûri Efendinin kerimesi ve Senâ Beyin maşukası	Anık Hanım
Hamza	Nimet Beyin uşağı	İsmail Efendi
Yaver	Senâ Beyin uşağı	Sancakçıyan Efendi
Halime	Ziyba Hanımın sütninesi	Bağdatlıyan Hanım
Ziver	Esirci kolcusu	Hamdi Efendi

* خارجي ناظري دونلو خليل پاشا حضرتلر نك زير جايانده در *

عمالي تياروسني ايلولنكه چالشان قوميه نك نظارتي التمه در
فوق العاده

مازار افشاي يعني بازار ايرتسي كيجه سي في ۲۶ ذي القعدة ۸۹ و ۱۴ كانون ثاني ۸۸ ساعت اوچده

(عبارت قهقره)

(اوج فصل ايرن)

(واقعه استانبوله اولور)

اشخاص

احمد نجيب افندي	ثنا بكك وادا خانك يدري	محترم افندي
رشتوني افندي	نعمت بكك وزيبا خانك يدري	ظهوري افندي
طوبستان افندي	محترم افنديك اوغلي وزيبا خانك عاشق	ثنا بك
پاسيان افندي	ظهوري افنديك اوغلي وادا خانك عاشق	نعمت بك
ترزه خانم	اذا خانم اسراي چرا كنده دن ظن اولمش محترم افنديك كيمسي	و نعمت بكك مشوقدسي
آيتي خانم	ظهوري افنديك كيمسي و ثنا بكك مشوقدسي	زيبا خانم
اسماعيل افندي	نعمت بكك اوشاغلي	چره
سبحان افندي	ثنا بكك اوشاغلي	ياور
بفداديان خانم	زيبا خانك سرودنمسي	حليمه
سجدي افندي	اسيرجي قوطيسي	زيور

AYYAR HAMZA

Üç fasıldan ibaret komedya

Eşhas

Mhterem Efendi	Senâ Beyin ve Edâ Hanımın pederi.
Zuhûri Efendi	Nimet Beyin ve Ziyba Hanımın pederi.
Senâ Bey	Muhterem Efendinin oğlu ve Ziyba Hanımın âşığı.
Nimet Bey	Zuhûri Efendinin oğlu ve Edâ Hanımın âşığı.
Eda Hanım	Üseray-ı çerakeseden zannolunmuş Muhterem Efendinin kerimesi ve Nimet Beyin maşukası.
Ziyba Hanım	Zuhûri Efendinin kerimesi ve Senâ Beyin maşukası.
Hamza	Nimet Beyin Uşağı.
Yaver	Senâ Beyin uşağı.
Halime	Ziyba Hanımın sütninesi.
Ziver	Esirci kolcusu.

Vak'a İstanbulda olur.

BİRİNCİ FASIL

Birinci fıkra

SENÂ BEY - YAVER

SENÂ BEY. — İşte bu fena havadis! Ey şimdi¹ pederim² geliyor ha?

YAVER. — Evet efendim.

SENÂ BEY. — Bu sabah mı?

YAVER. — Bu sabah.

SENÂ BEY. — Beni de evlendirecek öyle mi?

YAVER. — Evet efendim.

SENÂ BEY. — Zuhûri Efendinin kızını mı almak istiyor?

YAVER. — Evet, Zuhûri Efendinin kızını.

SENÂ BEY. — Kızı da Mısır'dan³ geliyor mu dedin?

YAVER. — Evet efendim; mahsus bu iş için.

1.) *Şimdi*, bu cümle gibi teşkil olunan sual cümlelerinde çok defa *demek ki* mânasına gelir.

2.) *Peder*, baba.

3.) *Mısır*, uzun zaman Osmanlı İmparatorluğunun bir eyaleti halinde bulunan bu ülkenin Tanzimattan sonralara kadar Türkiye ile sıkı bir münasebeti vardı. İstanbuldaki Mısır çarşısı oradan gelen veya ora yolu ile gelen bir takım eşya satmakla meşhurdu. *Mısır hazinesi*, *Mısır haracı*, *Mısırdaki sağır sultan* Türkçede kullanılır tâbirlerdir.

SENÂ BEY. — Bunları sana amcam söyledi öyle mi?

YAVER. — Evet efendim; amcamız söyledi.

SENÂ BEY. — Babam kendisine yazmış demek.

YAVER. — Evet efendim.

SENÂ BEY. — Amcam bizim işleri duymuş ha?

YAVER. — Evet efendim, olanı biteni biliyor.

SENÂ BEY, *hiddetle*. — Sen de söz söylemiye nazlanıyorsun! Tekmil hikâye etsene!

YAVER. — Başka hikâye edecek bir şey kaldı mı? Siz hepsini saydınız, işte benden iyi biliyorsunuz.

SENÂ BEY, *mahzun*. — Aman, Yaver! Ben şimdi ne yapayım? Bana bir öğüt ver.

YAVER. — Vallahi efendim ben de sizin gibi ne yapacağımı şaşırdım kaldım. Bir öğüt verici olsa da ikimize de akıl öğretse.

SENÂ BEY. — Babamın şu avdeti⁴ havadisi fena tesir etti.

YAVER. — Bir kere de bana sorun!

SENÂ BEY. — Şimdi pederim ettiklerimi duyar duymaz kim bilir nasıl tekdir edecektir.

YAVER. — Yalnız tekdir olsa canıma minnet⁵! Allah vere de o kadarla yakayı kurtarsak⁶! Lâkin

4.) *Avdet*, bir yere gittikten sonra geri gelmek. Dönüş.

5.) *Canıma minnet*, kendim için bunu bir lûtf sayıp sevinçle kabul ederim mânasına gelen bir tâdir.

6.) *Yakayı kurtarmak*, bir işten kendisine bir zarar dokunmadan sıyrılmak.

sizin çocukluklarınıza ettiğim hizmetin mükâfatı biraz acıca olacak gibi anlarım⁷. Sırtım yiyeceği sopaların acısını şimdiden hissediyor.

SENÂ BEY. — Aman yarabbi! Şu belâdan nasıl yakayı kurtaracağım?

YAVER. — Bunu iptidasından düşünüp te yakayı ele vermiye idiniz⁸.

SENÂ BEY. — Canımı sıkıp yatma⁹ sen de alahı seversen! Araba kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur¹⁰.

YAVER. — Sizin çocukluklarınız benim canımı daha ziyade sıkıyor.

SENÂ BEY. — Şimdi ne yapayım? Ne yol tutayım¹¹? Ne halte edeyim¹²?

7.) ... *Biraz acıca olacak gibi anlarım*, bu cümle bugün dah ziyade «... *biraz acıca olacak gibi geliyor*» ya hut «... *gibime geliyor*» şeklinde kullanılmaktadır.

8.) *Yakayı ele vermek*, kaçınılan iş veya kaçılan bir adama yakalanmak, fena bir hareketin meydana çıkması. Bunun aksi *yakayı kurtarmak* (6 No. nota bakınız).

9.) *Canımı sıkıp yatma*, atıf sıygalarından sonra gelen *yatmak* fiili devamlılık gösterirdi. Bunu eserde aynı şekli bir kaç kere daha tekrarlanmış görüyoruz. Bugün onun yerine daha ziyade *durmak* kullanılıyor: *Canımı sıkıp durma* gibi.

10.) *Araba kırıldıktan sonra yol gösteren çok olur*, işin sonu belli olduktan sonra, yapılmış olan hareketlerin yanlışlığından bahsetmeye kalkışanlara karşı söylenebilecek atasözüdür.

11.) *Yol tutmak*, hareket şekil ve tarzı mânasına. «Nasıl hareket edeyim, ne yapayım» demek istiyor.

İkinci fıkra

SENÂ BEY - YAVER - HAMZA

HAMZA. — Hayrola¹³ Senâ Beyefendi? Ne var? Ne oldunuz? Sizi mükedder¹⁴. görüyorum!

SENÂ BEY. — Ah Hamza'cığım, sorma! Aklım başımda değil, ne yapacağımı şaşırdım kaldım! Aca-ba bu dünyada benim gibi bahtsız biri daha var mı!

HAMZA. — Ne oldu?

SENÂ BEY. — Başıma gelenlerden haberiniz yok mu?

HAMZA. — Hayır!

SENÂ BEY. — Zuhûri Efendi ile beraber babam geliyormuş; beni de evlendireceklermiş.

HAMZA. — İyi ya! Bunda o kadar meyas¹⁵ olacak ne var?

SENÂ BEY. — Ah sen benim keder ettiğimin asıl sebebini bilmiyorsun.

HAMZA. — Hayır; lâkin söyleyiniz bakalım, nedir? Belki bir çaresi bulunur. Bilirsiniz ki ben her

12.) *Haltetmek*, münasebetsiz iş veya yersiz söz. Burada kendi hareketine kızarak şaşkınlığını ifade etmek istiyor.

13.) *Hayrola*, bilhassa birbirine rastlandığı zaman hal veya bir şey sorulurken (ne var ne yok?) makamında uğur dileğiyle birlikte yapılan bir hal sorusu.

14.) *Mükedder*, kederli.

15.) *Meyas*, ümidi kesmiş, ümitsizlenmiş.

vakit sizin gibi genç beylerin işlerini iltizam ederim¹⁶.

SENÂ BEY. — Ah Hamza; eğer bu derdime bir çare bulacak olursan beni yeni baştan ihya¹⁷. etmiş olursun.

HAMZA. — Efendim vakîâ benim elimden her şey güç kurtulur; Cenab-ı Hak bana böyle müşkül işlere çare bulmak maharetini vermiştir. Lâkin halk bu maharetin kaderini bilmez, tezvîrat¹⁸ derler. Bu yoldaki maharetim sayesinde şimdiye kadar pek çok biçarelerin işlerini tesviye¹⁹ ettim. Yâni, övünmek olmasın²⁰, benim gördüğüm işleri yapacak yok gibidir. Ne faide? Zamanımızda hünere itibar²¹ eden kalmadı; hattâ geçende gene böyle bir işten dolayı canımı sıktılar, işte o vakittenberi hiç kimsenin işine kulak verdiğim²² yoktur.

SENÂ BEY. — Ne vakit? Nasıl iş?

16.) *İşlerini iltizam etmek*, işlerin halledilmesini üstel almak, iş sahibinden yana olmak.

17.) *İhya etmek*, iyilik yaparak canlandırmak.

18.) *Tezvîrat*, yalan dolan, hiyle ile işler çevirmek. Böyle iş çeviren insanların yaptıkları.

19.) *Tesviye etmek*, düzeltmek, düzgün bir surette sona erdirmek.

20.) *Övünmek olmasın*, bir kimsenin kendi iyilik veya ustalığından bahsetmek mecburiyetinde bulunduğu zaman sözüne ilâve ettiği bir nezaket tâbiri. Bazen *övmek gibi olmasın* şeklinde de kullanılır.

21.) *Hünere itibar*, ustalıkla yapılan işlere değer vermek.

22.) *Kulak vermek*, bir işi dikkatle dinlemek.

HAMZA. — Bir işim hükûmete düşmüş-tü de²³...

SENA BEY. — Hükûmete mi?

HAMZA. — Evet, nasılsa bir kargaşalığa geldik idi.

SENÂ BEY. — Sen mi?

HAMZA. — Evet, hokkabazlık edelim²⁴ derken az kalsın hokkanın altına²⁵ gidiyorduk, onun için o vakittenberi artık dünyaya küstüm. Her ne ise... sözünüzü kestim effedin. Buyurun bakalım, derdiniz ne imiş anlıyalım.

SENÂ BEY. — Bilirsin ki babamla Zuhûri Efendi mahut ticaret işi için birlikte Mısır'a gittiler.

HAMZA. — Evet, bilirim.

SENÂ BEY. — Zuhûri Efendi, oğlu Nimet Beyi

23.) *Hükûmete iş düşmesi*, vukuatı olup, polis veya jandarma ile işi olmak.

24.) *Hokkabazlık etmek*, el çabukluğu ile göz bağcılığı ederek yapılan ustalıklı oyunlar, en belli başlı vasıtası *hokka* adı verilen kutular olduğu için bu oyunculara hokkabaz denirdi.

İşlerde bu tarzda hiyleli yollar kullanmayı ifade eden bu tâbir buradan çıkmıştır.

25.) *Hokkanın altına gitmek*, daha ziyade *okkanın altına gitmek* şeklinde kullanılır. Burada hokkabazlıktan bahsettiği için hokkabaz nasıl hokkasının altına koyduğu şeyleri ortadan kaybediyor, göze göstermiyorsa, böylelikle oyun etmek isterken kendisi bir oyuna gelmek demek isteniyor. *Okkanın altına gitmek* te suçlu çıkmak, felâkete uğramak fikirlerini ifade eder.

sana, benim nezaretimi de babam, Yaver'e havale etti.

HAMZA. — Evet, hele ben lâlalık²⁶ borcunu hakkıyla eda eyledim²⁷.

SENÂ BEY. — Gittiklerinden bir müddetçik sonra Nimet Bey nasılsa esirci²⁸ Emine Mollanın evinde bir çerkes halayık²⁹ görüp abayı yakar³⁰.

HAMZA, öksürerek. — Evet, öyle oldu.

SEÂ BEY. — Kendisiyle ne kadar teklifsiz görüşüp seviştığımızı bilirsin. Bir gün derdini bana açar; Emine Mollanın evine götürüp cariyeyi göster-

26.) *Lâlalık*, eski zamanda varlıklı ailelerde çocukların beş altı yaşından sonra başlayan dışarı hayatına rehberlik edip bütün işlerle uğraşmak için bakımına memur edilen erkek hizmetkârlara *lâla* denirdi. Ev içinde ve harem dairesindeki işlerle uğraşanlar da *dadı* adı verilen kadınlardı. Bunlar esirlik usulünün kaldırılmasına kadar ekseriya *kul cinsi* denilen ve para verilerek satın alınan kadın ve erkeklerden olurlardı.

27.) *Borcunu hakkile eda eylemek*, vazifesini tamamlamak.

28.) *Esirci*, eskiden bütün dünyada para ile insan alım satımı vardı. Bizim hayatımızda da küçük yaşlarında Kafkasya ve Habeşistan, Sudan taraflarından ailelerinin rızasıyla veya çalınarak tedarik edilmiş böyle kimse-lerin alış veriş yapılr ve bununla uğraşanlara esirci denirdi. Tanzimattan sonraki edebiyatımızda bilhassa roman geçidinde bu mesele bahis mevzuu yapılmıştır. Ahmet Mitat ve Sami paşazade Sezai bu yolda yazanların en şöhretlileridir.

29.) *Halayık*, para ile satın alınmış hizmetçi kız. *Cariye* de denir.

30.) *Abayı yakmak*, âşık olmak.

rir. Vakıâ güzel; güzel amma ben onun dediği kadar güzel bulmam. Her ne ise, bunun üzerine artık başka lâkırdı yok, her gün bu cariyenin lâkırdısını ederiz: «İşte bana bunu dedi idi. Yok şöyle söyledi idi. Filândı. Festekizdi³¹.» Hasılı gece gündüz bana kavuk sallatır³². Bazı vakit te: «Can kulağıyla dinlemiyorsun³³; angarya atıyorsun³⁴. Galiba aşk ve muhabbet nedir bilmiyorsun» diye serzenişler³⁵ ederdi.

HAMZA. — Daha bunda keder edecek bir şey göremiyorum. Bakalım, neticesini anlıyalım.

SENÂ BEY. — Bir gün gene âdet üzere kendisiyle beraber kalkıp esirci Emine Mollanın evine giderken yolda Şehzadebaşında³⁶ Acemoğlu hamamı sokağının içindeki evlerin birinde acı acı bir ağlama

31.) Festekiz, mânası bulunmayan ve söz arasına, lıkırdıyı dinliyenin anlayışına bırakarak tamamlanmış fikirler yerine söylenir. *Filân fustık* ta aynı tertip işi görürdü.

32.) *Kavuk sallatmak*, her lıkırdıya evet dedirtmek. İnsanlarda tasdik ve tasvip için yapılan tabii işaret başla yapılan hareketler olup kavuk giyildiği devirde bu baş hareketi esnasında kavuğun sallanma hareketinden alınma bir tâbir. *Kavuk sallama* tâbiri de dalkavuk mânasına gelir, ikisinin arasında fark vardır.

33.) *Can kulağıyla dinlemek*, ehemmiyet vererek, alâka ile, bir şey kaçırmadan dinlemek.

34.) *Angarya atmak*, kulak vermemek, baştan savmak. Yukarıki tâbirin zıddı.

35.) *Serzeniş*, başa kakma, sitem etme.

36.) *Şehzadebaşı*, İstanbulda Beyazıt ile Fatih'i birbirine bağlayan ana cadde üzerinde, meşhur bir semt.

sızlama iştiriz. Yanındaki evin pnceresinden bakan bir ihtiyar hatuncağızdan sorarız; hatuncağız içini çekerek: «Ah evlât, bu biçarelerin halini Allah kimseye vermesin! İsterseniz gidin görün; pek acınacak haldedirler» deyince, ben bütün bütün merak ederim.

HAMZA. — Bakalım nihayeti neye varacak. Eyy?

SENÂ BEY. — Nimet Beyi zorlarım; eve gireriz. Bir de bakarız ki bir ihtiyar karı can çekişiyor. Yanında bir yaşlı halayıkla bir kız ağlayıp yatıyorlar. Bizi görünce başlarını örterlerse³⁷ de öyle bir yeis halinde kaçmak³⁸ ne kadar olabilecek? Her yerleri meydanda idi. Kıza dikkat ettim. Bir de ne göreyim? Bu bir afitab-ı cihan, mahbube-i zaman, bir âfet-i devrandır³⁹ ki yeis ve kederle melâhat ve cazibesine

37.) *Baş örtmek*, eskiden kadınlar şeriatin gösterdiği yakınlarından başkasının yanında, örtülü bulunmaya, bilhassa başlarını kapalı tutmaya mecburdular. Burada da iki yabancınn görünmesi üzerine ilk hareketleri başlarını örtmek oluyor.

38.) *Kaçmak*, buradaki mânası yukarıdaki notta anlatılan kimselere açık görünmemektir. Kızların küçük yaşta baş örtüsü ile örtünmeden başlıyarak yaşları büyüdükçe ferace, car veya çarşaf ile örtünmeleri hareketleri *erkekten kaçma* idi. *Kaç göç* tâbiri de bu esastan gelmektedir.

39.) *Âfitâb-ı cihan, mahbube-i zaman, âfet-i devran*, bunlar eskiden güzeller hakkında çok kullanarak kalıp şeklini almış sözlerdir. Cihanın güneşi, zamanın sevgilisi ve zamanın hayret edilecek derecede güzeli mânalarına yakın mübalâgalı sıfatlardır. Nitekim burada Senâ Bey sevgilisinin güzellik derecesini anlatmak için coşkunlukla bu kalıplara baş vuruyor.

halel gelecek yerde bir başka revnak⁴⁰ ve letafet hâsıl etmiş!... Bunu görür görmez bir kere aklım fikrim birbirine karıştı; ne olduğumu kaybettim.

HAMZA. — Eyyy?

SENÂ BEY. — Lâkin o derece fakir içinde ki târif kabul etmez! Öyle pejmürde⁴¹ bir halde melek bile olsa mutlaka çarşamba karısı⁴² gibi görünür: Arkasında bin yerinden yamalı rengi belirsiz bir kısa entari, ayağında yırtık yün çorap, başında paçavra gibi bir yemeni⁴³... Öyle iken gûya çamur içinde pırlanta gibi yüzüne bakanın gözleri kamaşır.

HAMZA. — Derd ü belâ baş göstermeye başladı.

SENÂ BEY. — Ah Hamza'cığım, görsen, târifimden ziyade bulurdun.

HAMZA. — Hacet yok; görmüş gibi inandım.

SENÂ BEY. — Gözünün yaşı yüzünün güzelliğini örtmesi lâzımgelirken bilâkis ağladıkça o inci gibi dökülen gözyaşları âdeta ziynet veriyordu⁴⁴.

× HAMZA. — Evet, zihnimde buluyorum.

SENÂ BEY. — «Ah anacığım!» diye can çekişen ihtiyar kadının üstüne kapandıkça yüreğim par-

40.) *Revnak*, parlaklık.

41.) *Pejmürde*, soluk, hırpalanmış.

42.) *Çarşamba karısı*, cadı ve büyücü kadından kinaye olarak saç baş dağınık kadın. Ummacı. Eskiden çocukları korkutmak için çok kullanılırdı.

43.) *Yemeni*, kadınların saçlarını toplamak için, başlarını sıkarak bağladıkları ince bezden örtü. (Ayrıca bir çeşit ince ve hafif pabuca da denir.)

44.) *Ziynet vermek*, süslemek, süslü göstermek.

ça parça oluyordu. Öyle bir hali kim görse müteessir olmaz?

HAMZA. — Vakıâ müessir⁴⁵ hal. Besbelli sizin merhametinizi o derece celbetmiş⁴⁶ ki âdeta kendini sevmişsiniz.

SENÂ BEY. — Ah Hamza, bir yaban adamı⁴⁷ bile görse sevmemek elinden gelmez.

HAMZA. — Elbette.

SENÂ BEY. — Her ne ise, bir iki söz söyleyerek kızcağıza biraz tesliyet verdikten sonra kapıdan dışarı çıktık. Yolda bizim Nimet Beye «Kızı nasıl buldun?» dedim. Ne cevap alsam iyi? Yarım ağızla⁴⁸: «Eh, yüzüne bakılmaz değil; oldukça güzel» demesin mi! Bir gücüme gitti ki târif edemem. Ben de bir daha kendine ağzımı açıp bir şey söylemedim.

YAYER. — Lâkin beyefendi siz böyle tafsil edecekseniz⁴⁹ bu sabaha kadar bitmez. Müsaade ederseniz alt tarafını ben iki kelime ile nakledeyim⁵⁰.

45.) *Müessir*, dokunaklı.

46.) *Merhameti celbetmek*, mrhemaet uyandırmak, acındırmak.

47.) *Yaban adamı*, vahşi, ıssız yerlerde bir şey görmeden, incelmanca yetişmiş kimse.

48.) *Yarım ağız*, isteksiz söylenen sözler, bu sözlerin söyleniş tarzı.

49.) *Tafsil etmek*, uzun uzadıya söylemek, lüzumsuz dahi olsa hiç bir tarafını eksik bırakmadan anlatmak.

50.) *İki kelime ile nakletmek*, bir vak'anın mümkün olan kısalıkla anlatılmasını ifade için kullanılan bir tâbir.

(*Hamza'ya*) İşte o vakittenberi beyefendi fitili alır⁵¹, kederli kızcağıza her gün gidip tesliyet vermedikçe rahat edemez, âdeta kendi tesliyete muhtaç olurdu. Lâkin anasının vefatından sonra yerine kaim olan dadısı bu beyin ardı arası yok vizitelerinden⁵² illahlah⁶³ çağırma başlar, ve âdeta istiskal eder⁵⁴. Biraz dadiya hulûs⁵⁵ mulûs edeyim derse de fayda etmez. Bir gün kendisine: «Kız her ne kadar fakr

51.) *Fitili almak*, eskiden barutları patlatmak için, geriye çekilmeye vakit bulabilmek üzere pamuk veya benzerlerinden bükülerek yapılan ve *fitil* denilen uzun şerit kullanılırdı. Fitile ateş verilmesi veya fitilin ateş alması biraz sonra barutun patlaması demektir. Fitili almak, yanıp yakılmaya, patlamaya hazır bir hal, telâş vaziyeti demektir.

52.) *Vizite*, ziyaret mânasına olarak fransızcadan geçmiş bir kelime. Tanzimatın ilk devirlerinde büyükle-
rin kendi aralarında veya elçiliklerle karşılıklı yaptıkları ziyaretler hakkında gazetelerde çok kullanılırdı. Sonraları yalnız hekim ziyaretleri için kullanılır olmuştur.

53.) *İlâllah*, elverir, yandım elinden, nedir bu çektiğim gibi şikâyet ve bıkkınlık mânaları ifade eder.

54.) *İstiskal*, hazır bulunması artık istenilmeyen adamın çıkıp gitmesinin arzu edildiğini gösterir hareketler.

55.) *Hulûs etmek*, yaranma, isteğinin doğru olduğuna inandırmaya çalışmak. *Hulûs çakmak*, büsbütün aksi mânaya olarak dalkavukluk, mürailik anlatır.

içinde ise de bir namuslu familyadan⁵⁶ olduğu için böyle sıkça sıkça evine gidip gelmek olmaz, eğer seviyorsa nikâhla alsın» derler. Bizimki işin müşkilâtını⁵⁷ görünce bütün bütün fitili alır; bir hayli müddet düşünür, evirir çevirir, bir kaba kurtaramaz⁵⁸; nihayet Allahın emrile⁵⁹ helâllığa⁶⁰ almiya karar verir; işte üç gündenberi de güvey girip murada erer. Anladın mı şimdi?

HAMZA. — Anlaşıldı.

YAVER. — Şimdi bunun üzerine iki ay sonra gelecek zannettiğimiz babası bugün çıkageldi. Fazla olarak Zuhûri Efendinin Mısır'da aldığı ikinci karısından olan kızına nikâh kıymek istiyor ki bu beyim

56.) *Famîlya*, aile mânasına olarak italyancadan dilimize eskiden geçmiş bir kelimedir. İlk ecnebi aileler ve ecnebilerin eşleri için kullanılırken Türk olma kadınların İslâm aile kadınları için, ve daha sonra da alaf-rangalık taklidi olarak daha umumî şekilde aile ve eş mânalarına olarak kullanılması yayılmıştır.

57.) *Müşkilât*, zorluklar.

58.) *Kaba kurtarmak*, tencere veya daha büyük kapta pişmiş yemeği sahan veya tabak gibi küçük ve kullanışlı kaplara almaya denir. *Bir kaba kurtaramamak*, bir meseleyi halletmek üzere hatıra gelebilenlerin hiç birini kullanışlı bulmamak veya öyle bir çare bulamamak. Telâf-ruzda ekseriya *kotarmak* gibi söylenir.

59.) *Allahın emriyle...*, buna *peygamberin kavliyle* sözü de ilâve olunarak erkek için eş olmak üzere kız istenirdi.

60.) *Helâllığa istemek*, dinin koyduğu şartlara uygun bütün icabeden şeyleri yapmak şartıyla bir erkeğin bir kadını eş olarak istemesi.

kendi kerdine gelin güvey olalı⁶¹ daha üç gün oluyor. Babasından sakla; halbuki amcası işi duymuş, olanı biteni biliyor.

SENÂ BEY. — Bu belâlarla beraber bir de kızın fakrını⁶² benim de kudretsizliğimi düşün.

HAMZA, bir müddet sükût. — Bu kadar mı? Vay o kadar telâş ettiğiniz böyle küçük ehemmiyetsiz şeyler için miş ha? Çok şey! Çok şey! Bense meselenin çatal yerini⁶³ bekliyordum. Vah vah Yaver! Ben seni bir şey zannedirdim; meğerse pek dirayetsiz ve tabansız mışsın⁶⁴. Bir kere kalıbına kıyafetine bak ta utan! Hiç senin gibi bir adam böyle çocuk oyuncuğu şeylerin ötesini beri edecek⁶⁵ bir çok ustalık bulamaz mı? Yazık, yazık! Bilmez misin ben ni-

61.) *Kendi kendine gelin güvey olmak*, ekseriya iki taraftan birinin öbür tarafın haberi bile olmadan kendilerini alâkadar eden şeyler hakkında fikirler yürütmesi ve kararlar vermiş olması hakkında kullanılır. Yaver, burada efendisinin hakikaten kimsenin haberi olmadan yalnızca evlendiğini anlatmakla beraber onun bu hareketine takılmak ta istiyor; çünkü Senâ Bey fikirleri alınması icabedenlerden kimseye danışmamıştır.

62.) *Kızın fakrını*, kızın fıkralığını, yoksulluğunu.

63.) *Meselenin çatal yeri*, bir işin olmasına engel çıkaran, onu sona doğru yürümez hale getiren nokta.

64.) *Tabansız*, korkak. İnsan ehemmiyetli bir şey karşısında ekseriya ayakta bulunur. Ayakta iken bütün kuvvet, bilhassa karşı koymak istenildiği zaman, tabanlara yüklenir, binaenaleyh bu vaziyeti alamıyan için *tabansız* tâbiri kullanılır.

65.) *Ötesini beri etmek*, tedbir düşünmek, tedbir almak.

ce şeytan gibi akıllı geçinen herifleri parmağımın ucunda oynattım.

YAYER. — Ne yapalım? Allah bana o dirayeti vermemiş. Zorla olmaz a. Olaydı benim de senin gibi Bab-ı Zaptiyede⁶⁶ bir çok kaydım bulunurdu.

SENÂ BEY. — Na! Benim Ziyba'cığım da geliyor.

Ü ç ü n c ü f ı k r a

SENÂ BEY - ZİYBA HANIM - HAMZA - YAYER

ZİYBA HANIM. — Ah Senâ Bey, Yaver Ağanın söyledikleri sahih mi acaba? Pederiniz geliyormuş; hem de sizi evlendirmek istiyormuş?

SENÂ BEY. — Evet Ziyba'cığım; bu havadisi işitir işitmez ne hale girdiğimi târife hacet yoktur, pek âlâ bilirsiniz... O ne ya? Ağlıyorsunuz! Niçin? Muhabbetime emniyetiniz mi yok, söyleyiniz? Yoksa sıdk u sebatımda⁶⁷ mi şüpheniz var?

ZİYBA. — Hayır beyim; beni sevdiğinizi pek âlâ bilirim; lâkin bu muhabbetin devam edeceğini bilemem de...

SENÂ BEY. — Sizi seven bu âlemde muhabbe-

66.) *Bâb-ı Zaptiye*, Tanzimattan sonra İstanbul şehrinin emniyet işleriyle meşgul olmak üzere kurulmuş daire olup, 1908 tarihine kadar bu isimle devam etmiştir. *Zaptiye kapısı* da denirdi. Bu dairenin âmirine uzun zamanlar müşür rütbesinde bulunduğu için *Zaptiye Müşürü* ve sonraları *Zaptiye Nazırı* denilmiştir.

67.) *Sıdk-u sebat*, doğruluk ve fikirden vazgeçmemek.

tinizle yaşamak için sever. Aşkıınızda sebatsızlık elde midir ki böyle söylüyorsunuz.

X ZİYBA. — Lâkin küçüklüktenberi ıstıttım, erkek kısmında kadınlar kadar muhabbetle sebat yoktur derler. Sizin ateşiniz parlayışı gibi pek kolaylıkla sönermiş.

SENÂ BEY. — Hayır Ziyba hayır; eğer erkeklerde böyle bir hal varsa bu bana göre değildir: Zira gönlümü kaplıyan aşk ateşinde o derece şiddet görüyorum ki benimle beraber toprağa gömülmedikçe sönmeyecek.

ZİYBA. — Ah ne bileyim! Ne söyleyeyim! Sözüne, muhabbetinize inanmak isterim; lâkin... İradeniz elinizde değil⁶⁸. Üstünüze hükmü cârî bir pederiniz var ki bugünkü günde⁶⁹ sizi başka bir kızla evlendirmek istiyor. İşte burası hatırıma geldikçe...

SENÂ BEY. — Yok, Ziyba'cığım, korkma; babamın bana olan hükmü hiç bir vakitte size verdiğim sözü bozacak kuvvette değildir. Sizden ayrılmamak için icabederse memleketimi, familyamı terkederim. Bana almak istedikleri kızcağızın ismini bile bilmem; öyle iken babamın bu niyeti biçareye o derece hasm-ı can⁷⁰ nazarıyla baktırıyor ki Allah bilir âdeta Mısır'dan gelirken gemisi batsın diye insani-

68.) İradeniz elinizde değil, hareketinizde serbest de-
ğilsiniz, istediğiniz gibi davranamazsınız.

69.) Bugünkü günde, hali tekit edip kuvvetlendirmek için kullanılır bir tâbir.

70.) Hasm-ı can, can düşmanı.

yetin hilâfı⁷¹ beddua⁷² ediyorum Allah aşkına olsun! Artık ağlamayınız, rica ederim. Gözyaşınız bana pek tesir ediyor; her tanesi döküldükçe yüreğime damla iniyor zannediyorum.

ZİYBA. — Mademki meraklandığımı⁷³ istemi-
yorsunuz, ben de kendimi tutar, ağlamam. Bakalım Allah ne gösterir.

SENÂ BEY. — Cenab-ı Hak elbette yardımcımız olur.

ZİYBA. — Fiiliniz de kavliniz⁷⁴ gibi doğru oldukça ona şüphe yoktur.

SENÂ BEY. — İnşallah öyle olduğunu ispat ederim.

HAMZA, kendi kendine. — Lâkin bayağı şey değilmiş, oldukça da güzel!

SENÂ BEY, Hamza'yı göstererek. — İşte bu adam eğer isterse bizi bu belâdan kurtarır.

HAMZA. — Ben bir daha halkın işine karışmıyayım diye büyük yemin etmiş idim; lâkin ikiniz de biraz yalvarınız bakalım, merhametimi celbederseniz belki...

SENÂ BEY. — Öyle ise şu halimize merhamet et te bizi bu belâdan kurtaracak bir çare bul!

71.) İnsaniyetin hilâfı, insani kaidelerin kabul edemeyeceği.

72.) Beddua, bir kimse için Tanrıdan fena akıbetler dilemek, inkisar.

73.) Meraklanmak, dert edinmek.

74.) Fîl - Kavil, birincisi hareket, yapılan iş; ikincisi söz, lâf mânâfârına gelir.

HAMZA. — Siz bir şey demiyorsunuz?

ZİYBA. — Ne deyim? Sevdüğünüzün başı için olsun bizi murada erdirin.

HAMZA. — Çare yok; gene insaniyeti ele almalı⁷⁵. Öyle ise, ben de size yardımcı olacağıma söz veririm.

SENÂ BEY. — Şunu bil ki...

HAMZA. — Sus! (*Ziyba Hanıma*) Haydi, artık siz gidin; gönlünüz rahat olsun.

Dördüncü fıkra

SENÂ BEY - HAMZA - YAVER

HAMZA. — Şimdi siz pederinizi gayet temkin ile⁷⁶ karşılamalısınız.

SENÂ BEY. — Doğrusunu ister misin? Babamı karşılamak hatırıma geldikçe ben şimdiden titriyorum; bu korkaklığı yenemem zannederim.

75.) *İnsaniyeti ele almlak*, buradaki *insaniyet* kelimesi eskiden bugünkü geniş mânasından daha dar bir şekilde, insanı diğer mahlûklardan ayırt etmeye yarıyan bazı hususiyetler mânasına gelirdi. Cömertlik, yardım v.s. bunlara benzer şahsi ahlâk kaidelerinin umumu insaniyetle ifade edilirdi. Hamza da burada (kendince insaniyet telâkki ettiği) hiyle ve kurnazlıkla ötekînin berikinin işlerini görmeye kalkışmadan bir ara işinin hükûmete düştüğünden dolayı böyle işlerden vazgeçtiğini söylemişti, şimdi de bu şekilde tekrar işe başlayacağını anlatmaktadır.

76.) *Temkin ile*, cesaretle, yılmıyarak.

HAMZA. — Ama olmaz; iptidasından temkin göstermelisiniz; sonra dalınıza biner⁷⁷ de çocuk gibi kullanmaya kalkışır. Mutlaka biraz cesaretli bulunmalısınız ki size ne derse, yoluyla, kekelemeden cevabını vermeye muktedir olasınız.

SENÂ BEY. — Bakalım, elimden geldiği kadar çabalarım.

HAMZA. — İsterseniz bir tecrübe edelim, bakalım yapabilecek misiniz. Simanız⁷⁸ cesur; başınız yukarı; bakışınız metin⁷⁹...

SENÂ BEY. — Böyle mi?

HAMZA. — Biraz daha.

SENÂ BEY. — Böyle?

HAMZA. — Hah! Pek âlâ. Şimdi beni pederiniz farzediniz de⁸⁰ metanetle cevap verniz bakalım: «Seni gidi utanmaz, nabekâr⁸¹, alçak, benim gibi babanın hayırsız evlâdı! Benim bulunmadığım fırsattır diye bir takım edepsizlikler ettikten sonra utanmadan nasıl karşıma çıkıyorsun bakayım? Verdiğim emeklerin semeresi bu mudur? Haylâz! Senin bana itaatın bu kadar mı imiş? Alçak!» deyinizdi baka⁸²lım... «Babanın rızasını tahsil etmeden, kendi başı-

77.) *Dalina binmek*, bir şeye zorlamak, zorla iş yaptırmak.

78.) *Sîma*, yüz, çehre.

79.) *Metin*, kuvvetli

80.) *Pederiniz farzediniz de...*, babanız yerine koyunuz da...

81.) *Nabekâr*, bir işe yaramaz, uğursuz.

82.) *Deyinizdi bakalım*, haydi söylesenize, cevap ver-senize.

na kalk ta sen, adı sanı belli değil bir kızı al, nikâh kıydır! Cevap versene, yüzsüz, cevap versene! Görelim, bakalım, ne özür göstereceksin, ne hezeyan edeceksin?...» Ama yapıyorsunuz! Diliniz mi tutuldu? Böyle olur mu ya!

SENÂ BEY. — Tıpkı babam söylüyor gibi!... Şaşırdım kaldım.

HAMZA. — İşte iyi ya. Cevap vermeye alışın. Ha bakalım?

SENÂ BEY. — Yok yok. Hele ben kendi kendime bir iyice meşkedeyim, mutlaka serbâz⁸³ bulunurum, korkma.

HAMZA. — Mutlaka mı?

SENÂ BEY. — Mutlaka.

HAMZA. — Na, işte pederiniz de geliyor!

SENÂ BEY. — Gerçek mi? Aman ben kaçayım! (Gider.)

Beşinci fıkra

HAMZA - YAVER

HAMZA. — Durun!... Bana bakın!... Kaçtı, gördün mü! böyle erkeklik mi olur?

YAVER. — Şimdi ben ne cevap vereyim?

HAMZA. — Sen dur, ben konuşayım. Sen de benim sözlerime göre lisan kullan.

83.) Serbâz, cesaretli, güzünü sakınmaz.

Altıncı fıkra

MUHTEREM EFENDİ - HAMZA - YAVER

MUHTEREM EFENDİ, *kendini yalnız zannederek.* — Hiç dünyada bu işitilmiş şey midir?

HAMZA, *Yaver'e.* — İşi duymuş! Hem fena tesir etmiş ki kendi kendine söyleniyor.

MUHTEREM EFENDİ, *kendi kendine.* — Bu ne cesaret!

HAMZA, *Yaver'e.* — Biraz dinliyelim, bakalım.

MUHTEREM, *kendi kendine.* — Bakalım şimdi bana ne cevap verecekler.

HAMZA, *kezalik*⁸⁴. — Korkma biz orasını düşündük.

MUHTEREM, *kezalik.* — Benden saklayıp ta inkâr mı edecekler!

HAMZA, *kezalik.* — Hayır! bilâkis.

MUHTEREM, *kezalik.* — Yoksa ikrar ederek⁸⁵ özür mü dileyebilecekler?

HAMZA, *kezalik.* — Bunun ihtimali vardır.

MUHTEREM, *kezalik.* — Yahut masal okuyarak beni avutmak mı istiyebilecekler?

HAMZA, *kezalik.* — O da olabilir, sanki.

84.) *Kezalik*, bu da öyle, onun gibi mânasına olup Hamzanın ileride işaret edildiği gibi yavaş sesle bir köşede Yaverle konuştuğuna Muhteremin de kendi kendine söylenmekte devam ettiğine işarettir.

85.) *İkrar etmek*, inkâr edip saklamadan bir şeyi ağızla söylemek.

MUHTEREM, *kezalik*. — Ne deseler bir para⁸⁶.

HAMZA, *kezalik*. — Görürüz bakalım.

MUHTEREM, *kezalik*. — Ben öyle çapkınlıkları yutmam⁸⁷.

HAMZA, *kezalik*. — İhtiyaten yeminsiz söyle.

MUHTEREM, *kezalik*. — Bu azgın oğlanın yol-suzluklarını sağlam kazığa bağlamanın⁸⁸ yolunu bilirim.

HAMZA, *kezalik*. — Biz de onu düşünüyoruz.

MUHTEREM, *kezalik*. — Hele Yaver köpeğinin kemiklerini kırayım, inşallah!

YAVER. — Beni unuttu diye taaccüp ediyordum.

MUHTEREM, *Hamza ile Yaver'i görerek*. — Maşallah! Kâmil lâlalar!

HAMZA. — Efendim teşrifinizden ne kadar kadar memnun olduğumuzu târif edemem.

86.) *Bir para*, hiç tesir ve ehemmiyeti yok mânasına gelen bir tâbir. *Para* bir kuruşun kırkta bir parçası hesap edilirdi; bununla kıymet ve ehemmiyeti olmayan şeyleri ifade için bir takım tâbirler üretilmiştir: *İki para etmez, Beş para ver söylet on para ver sustur...* (Bu tâbirden sonra da *etmez* ilâve olunduğu vardır.)

87.) *Yutmak*, aldanmak, tahammül edip susmak, inanmak.

88.) *Sağlam kazığa bağlamak*, at v.s. hayvanları ağıta bulunduğu zaman kaçmasın diye yere kakılmış bir kazığa bağlarlar, bu kazığın sağlamlığı nisbetinde hayvanın bunu çekip veya kırıp kaçabilmesi zorlaşır. Böylelikle emniyet altına alınmış şeyleri ve alınma hareketini ifade eden bir tâbir halini almıştır.

89.) *Nasihatimle amel etmiş*, verdiğim nasihatlere uygun işler yapmış.

MUHTEREM. — Merhaba Hamza Ağa. (*Yaver'e*) Doğrusu benim tenbihlerimi güzel tutmuşsunuz; hele oğlum nasihatlarımla amel etmiş⁸⁹, Allah var ya!

HAMZA. — Efendim, inşaallah sıhhat ve afiye-tiniz yerindedir?

MUHTEREM. — Hamdolsun. (*Yaver'e*) Sesin çıkmıyor, habis, sesin çıkmıyor?

HAMZA. — Seyahatinizde sıkıntı çekmediniz a, efendim?

MUHTEREM. — Hayır, pek rahat ettim... Lâkin sen de beni bırakmıyorsun ki şu çapkını biraz tekdir edeyim.

HAMZA. — Tekdir mi edeceksiniz?

MUHTEREM. — Evet, tekdir edeceğim, belki de döveceğim.

HAMZA. — Ki mi?

MUHTEREM. — İşte şu alçak haini.

HAMZA. — Niçin efendim?

MUHTEREM. — Niçin olacak! Ben burada yok-kan olan biten işleri işitmedin mi?

HAMZA. — Evet, vakiâ bazı hükümsüz şeyler⁹⁰ işittim.

90.) *Hükümsüz şeyler*, ehemmiyeti olmayan şeyler.

91.) *Kıyameti koparmak*, Müslüman itikadınca kıya-met dünyanın sonu ve bütün ölülerin tekrar dirilip bir araya toplanacağı zamandır. Böyle bir halde olacak gürültü ve karışıklıktan kinaye olarak çok fazla şiddetli azar, kızgınlık ve gürültülü işleri anlatmak için bu tâbir kullanılır.

MUHTEREM. — Nasıl hükümsüz? Daha bundan ehemmiyetli ne olabilir?

HAMZA. — Belki sizce daha başka sebepleri varsa...

MUHTEREM. — Bu ne büyük cür'ettir, efendim!

HAMZA. — Orası öyle.

MUHTEREM. — Bir oğul babasının izni olmadan evlensin! Karı alsın!

HAMZA. — Vakıâ bu işte bir küçük yolsuzluk var; var ama bu kadar gürültü edecek şey değil.

MUHTEREM. — Bence kıyameti koparacak şeydir. Ne demek! Vay! Sen bu işte hiddet edecek bir şey göremiyor musun?

HAMZA. — Hakkınız var, efendim. Benim bile, iptida işittiğim vakit, fena halde hiddetime dokunmuştu. Hattâ sizin tarafınızdan mahdum beye bazı acı sözler bile söyledim. Kendine sorun da bakın, sizin gibi gece gündüz ayağına yüz sürülecek bir babanın hilâf-ı rızası⁹² hareket ettiğinden dolayı neler söylemedim, yâni benim söylediklerim kadar siz bile söyleyemezsiniz. Lâkin sonradan hak verdim: Çünkü zannolunduğu kadar haksız değilmiş.

MUHTEREM. — Ne söylüyorsun? Sen de! Kendi başına adı sanı belli değil, bir kızla izdivaç eder de haklı mı olur?

92.) *Hilâf-ı rıza hareket*, fikirleri alınması icabedenlerin fikirleri alınıp, onların razı olup olmadıklarını beklemeden hareket etmek.

HAMZA. — Ne yapılır? Kısmeti⁹³ bu imiş! kader!

MUHTEREM. — Kısmet mi? Doğrusu güzel özür! Öyle ise dünyanın cinayetini işle, hırsızlık et, adam öldür, dolandır, sonra da «kader böyle imiş, talihim yaptırdı» diye özür dile. Oh! Nerede bu bolluk!

HAMZA. — Siz de, efendim, sözüme hikmet mânası veriyorsunuz. Muradım o değil. Kendisi nasılsa bu işte mecburiyet-i sahiha⁹⁴ gördü demek isterim.

MUHTEREM. — Ey, niçin mecbur oldu?

HAMZA. — Tuhaf söylüyorsunuz! Sizin gibi kâmil mi olsun dersiniz? Onlar genç adamlardır. Öyle her şeyi akıl ve hikmete muvafık yapacak kadar önünü ardını saymaya⁹⁵ muktedir değildirler. İşte size bir nümune daha, bizim Nimet Bey. O kadar nasihat, o kadar tekdir etmişken o da bir şey yepti ki sizin mahdum beyin yaptığı onun yanında sandal olamaz⁹⁶. Hem, Allahı severseniz! bir kere size sora-

93.) *Kısmet*, insanların her türlü yapacakları işlerin ve bu işler neticelerinin evelden tayin edilmiş olması mânasına gelen bir kelimedir ki ekseriya *Kader* ile birlikte kullanılır. Nitekim Muhterem Efendi cevabında bu kelimeyi de kullanmıştır.

94.) *Mecburiyet-i sahiha*, ciddi, adamakıllı bir zor karşısında kalıp o tarzda harekete mecbur olmak.

95.) *Önünü ardını saymak*, her hangi bir işi etraflı olarak, nasıl cereyan edeceğini, sonunun ne olacağını düşünüp hesaplamak.

96.) *Yanında sandal olamaz*, çok ufak kalır, göze görünmez hal alır mânalarına gelir bir tâbirdir.

yım, siz genç olmadınız mı? Gençliğinizde şimdiki-
ler gibi havayılık etmediniz mi? Benim işittiğime
göre siz gençliğinizde az hovardalık etmemişsiniz.
Bütün gün karıların yanından ayrılmaz, nerede gü-
zel görseniz ele getirinceye⁹⁷ kadar ardını bırakmaz-
mışsınız.

MUHTEREM. — Doğru, orası öyle; lâkin benim
ettiklerim hep hovardalık yolu idi; yoksa, bu yüz-
süz oğlan gibi, ters haltetmedim.

HAMZA. — Ne yapsın? Bir genç kızdır karşısı-
na çıkar, kendisine güzel güzel muameleler gösterir;
(çünkü karılar kendini beğenmek hususunda size
çekmiş) bu da kızı tab'ına muvafık bulur, sıkça sık-
ça gidip gelmeye başlar; içini çeker, gözünü süzer,
hasılı, ne yapılmak lâzımsa yapar, (bunu gördük-
çe uçkurlarının bağı çözülecek raddede) kızın gön-
lünü kapar; yazar, çizer, bozar... Sonra işi familya-
sı duyar, kıyametler kopar.

YAVER, *kendi kendine*. — Vay allâk şaytan
vay!

HAMZA. — Şimdi bunun üzerine dayansın⁹⁸ da
kendini öldürsünler mi idi? Bütün bütün ölmeden
ise evlenmek evlâdır.

MUHTEREM. — Ya, bana işi böyle nakletme-
diler!

HAMZA. *Yaver'i göstererek*. — İşte, buna da
sorunuz; beni tasdik eder.

97.) *Ele getirinceye kadar*, ele geçirinceye kadar diye
daha çok kullanılır.

98.) *Dayanmak*, karşı koymak.

MUHTEREM, *Yaver'e*. — Sahih böyle mi oldu?

YAVER. — Evet, efendim.

HAMZA. — Size yalan mı söyleyeceğim?

MUHTEREM. — Güzel ama, kendisini öldür-
meye kalkıştıklarını gidip hükûmete bildirebilirdi.

HAMZA. — İşte onu yapmak istemedi.

MUHTEREM. — O zaman öyle bir şey yapmış
olaydı, şimdi boşatmak için, bana daha kolaylık ve-
rirdi.

HAMZA. — Boşatmak için mi?

MUHTEREM. — Evet.

HAMZA. — Boşatamazsınız.

MUHTEREM. — Boşatamaz mıyım?

HAMZA. — Hayır.

MUHTEREM. — Ne demek! Oğlumu öldürme-
ye kalkışsınlar da ben babalık hakkını icra etmiye-
yim?

HAMZA. — İyi amma, o istemez.

MUHTEREM. — O mu istemez?

HAMZA. — Evet.

MUHTEREM. — Oğlum mu?

HAMZA. — Evet oğlunuz. Öyle bir şey yapsın
da ozaman korkusundan karıyı zorla aldığını mı iti-
raf etsin? Hiç bir vakitte! Bu, hem kendini küçük
düşürüştür, hem de sizin gibi babanın evlâlığına lâ-
yık olmadığını gösteriştir.

MUHTEREM. — O benim tasamdı!

HAMZA. — Hayır, efendim. İkinizin de namu-

su için, halkın yanında, karıyı kendi isteğiyle aldığı-
nı göstermelidir.

MUHTEREM. — İşte ben de, ikimizin de namu-
su için, bunun tersini söylemesini isterim.

HAMZA. — Hayır; diyemez.

MUHTEREM. — Dedirinciye kadar uğraşırım.

HAMZA. — Diyemez, diyorum size!

MUHTEREM. — Der; yoksa, mirastan mahrum
ederim.

HAMZA. — Siz mi?

MUHTEREM. — Ben.

HAMZA. — Oh!

MUHTEREM. — Nasıl, oh?

HAMZA. — Hiç bir vakitte vârislikten⁹⁹ sakıt
edemezsiniz.

MUHTEREM. — Vârislikten iskat edemez mi-
yim?

HAMZA. — Evet, edemezsiniz.

MUHTEREM. — Evet mi?

HAMZA. — Evet.

MUHTEREM. — Allah akıllar versin sana! Ben
oğlumu mirastan mahrum edemez mişim!

HAMZA. — Edemezsiniz, diyorum.

MUHTEREM. — Kim mâni olacak, be herif?

HAMZA. — Siz, kendiniz.

MUHTEREM. — Ben mi?

HAMZA. — Evet; bu gaddarlığa gönlünüz izin
vermez.

99.) Vâris, mirasta payı olan.

MUHTEREM. — Korkma, verir!

HAMZA. — İstihza ediyorsunuz.

MUHTEREM. — Ben istihza etmem.

HAMZA. — Şefkat-i pederâne¹⁰⁰, elbette, hük-
münü icra eder.

MUHTEREM. — Hayır; bir şey edeceği yoktur.

HAMZA. — Evet, evet.

MUHTEREM. — Sana, yapacağım, diyorum.

HAMZA. — Boş lâkırdı.

MUHTEREM. — Sen artık, işin yoksa, boş lâkır-
dıdır de.

HAMZA. — Efendim, ben sizi bilirim; siz ken-
dinize iftira ediyorsunuz. Gadretmek tabiatınızda
yoktur.

MUHTEREM. — Görürsün; icabında, gaddarlığı
nasıl ele alıyormuşum, anlarsın... Artık bu bahsi
kapayalım: Zira canımı fena sıkıyor; kan başıma
sıçradı. (Yaver'e) Haydi, edepsiz çapkın, git, şu na-
bekârı buraya çağır. Ben de varayım, Zuhûri Efen-
diye işi nakledeyim.

HAMZA. — Efendim, bir hizmetiniz varsa kulu-
nuza da emir buyurun.

MUHTEREM. — Hayır, teşekkür ederim. (Ken-
di kendine) Ah! Ne olurdu, cenab-ı Hakkın elimden
aldığı kızcağızım, şu dakikada sağ buluna idi de şu
alçak oğlanı vârislikten sakıt ede idim! (Gider).

100.) Şefkat-ı pederane, babalık sevgisi.

Yedinci fıkra

HAMZA - YAVER

YAVER. — Senin gibi de bir daha var derlerse inanma! Doğrusu, aşkolsun! Şöyle böyle herifin hamı alındı¹⁰¹. Lâkin bir yandan da parasızlık zahmeti var, buna ne çare bulacaksın?

HAMZA. — Sabret. Peşin, herifin zayıf tarafını bulmak lâzım idi; buldum. Şimdi bana bir adam daha lâzım, onu düşünüyorum. Dur bakalım, sen olur musun... Biraz kafa tut¹⁰² bakayım? Fesini tosunca¹⁰³ bir yana ey; bir ayağının üstünde dur; elini beline koy; gözlerini gazaplı göster; tiyatroda hü-

101.) *Hamı alınmak*, işlenecek bir şeyin üzerinde ilk kaba veya sert taraflarını almak için yapılan ameliyat. İlk ağız, ilk hareket. Hamza da Muhterem Efendinin ilk kızgınlığını bu sözlerle şüphe ve tereddüde sürüklemiştir. Nitekim Yaverle konuşurken zayıf tarafını bulduğundan bahseder ki, *hamı alındıktan* sonra işlenecek kısmı demektir.

102.) *Kafa tutmak*, sert bir vaziyet almak.

103.) *Tosunca*, tosun gibi. Küçük çocuklar hakkında takdir ve hayranlık ifade eden bu benzetiş büyükler hakkında daha ziyade hor görmek ve zem mânalarına gelir. 1870 sularında mevcut olan azılı külhanbeyiler için gazetelerde bir müddet tosun ve tosunluk bahisleri görülmüştür. Hattâ Âli Beyin *Tosun Ağa* adıyla vücuda getirdiği bir piyesin adını *Memiş Ağa* diye değiştirmiş olmasına zamanın gazetelerinde «tosunlardan korkmuş olmak» ihtimali verilmiştir.

kümdar olmuş gibi¹⁰⁴ yürü; ha şöyle. Gel ardım sıra. Şimdi senin çehrenle sesini değiştirmenin çaresini de bulurum¹⁰⁵.

YAVER. — Lâkin, bana bak, sakın kendin gibi benim de yakamı hükûmetin eline verme?

HAMZA. — Korkma, korkma; muhatara varsa, **kardeş payı**, taksim ederiz. Üç sene kürek¹⁰⁷ ziyada olmuş, eksik olmuş, insaniyeti elden bırakmaya değmez.

104.) *Tiyatroda hükümdar olmuş gibi*, sahnede hükümdar rolü yapar gibi.

105.) Hamzanın gerek bu talimatı, gerekse götürüp verdiği talimat neticesinde Yaver kılık ve ses değiştirerek efendisine oynanacak oyunda Hamzaya yardım edecektir.

106.) *Muhatara*, tehlike.

107.) *Kürek*, kürek cezası. Buharlı gemi icadından evvel kürek çekilerek giden gemilerde ekseriya esirler ve suç neticesinde cezalandırılmış olanlar kullanılırdı. Sonraları bu tarz ceza çekmek kalktığı halde *kürek cezası* adını muhafaza etmiştir.

İKİNCİ FASIL

Birinci fıkra

ZUHÛRİ EFENDİ - MUHTEREM EFENDİ

ZUHÛRİ EFENDİ. — Evet; geçen hafta Mısır'dan gelmiş birini gördüm, bu vapurla gelmeleri memuldür, diyordu. Havanın müsaadesine bakılırsa, Mısır vapuru bugün gelir. Lâkin onlar bizim ardımız sıra çıkacaklardı. Halbuki biz Mısır'dan çıkmalı üç ay oluyor; işte şimdi İstanbul'a gelebildik. Yolda mahut iş için Rados'ta, İzmir'de, hayli süründük, kaldık. Şayet gelmişlerse beni nasıl bulacaklar? Çünkü, bilirsiniz ki bazı sebepten dolayı Mısır'da ismimi Nihalî Efendi diye belletmiştim. Hattâ bizimkiler de bilirler... Yanlarına, buradan götürdüğüm heriflerden birini bırakmadığıma çok hata ettim. Allah vere de, o herifin dediği gibi, şimdiye kadar orada gecikmiş olsunlar! Hem ondan başka, sizin mahdum bey hakkında verdiğiniz havadis bizim kararı altüst etti.

MUHTEREM EFENDİ. — Bunun için hiç merak etmeyini, işi gene eski haline getireceğime söz veririm. Ben şimdi gider burunlarından getiririm!

1.) *Burundan getirmek*, yapılan bir işin acısını çıkarmak, pişman ettirmek.

ZUHÛRİ EFENDİ. — Vallahi birader, size bir şey söyleyeyim mi? Şu evlât terbiyesi gibi güç şey yoktur. Çok dikkate muhtaç imiş, ben onu bilirim.

MUHTEREM. — Elbette, öyledir a.

ZUHÛRİ. — Bütün kabahat babalarındadır, iyi terbiye etseler böyle yolsuzluklar ellerinden gelmez.

MUHTEREM. — Çare ne! Arasına böylesi de olur, olmaz şey değildir. Lâkin bundan muradınız ne?

ZUHÛRİ. — Bundan muradım mı?

MUHTEREM. — Evet.

ZUHÛRİ. — Ne olacak! Eğer mahdum beyin² terbiyesine dikkat etmiş olaydınız size bu oyunu oynamazdı.

MUHTEREM. — Pek güzel! Öyle ise siz mahdum beyi daha iyi terbiye ettiniz demek.

ZUHÛRİ. — Ona şüphe ne! Bak böyle bir ters haltediyor mu?

MUHTEREM. — Ya, bu kadar terbiyesine güvendiğiniz mahdum bey, bizimkinin yaptığı şeyin iki katını yapmışsa!... Buna ne buyurursunuz? Ha?

ZUHÛRİ. — Ne demek?

MUHTEREM. — Ne demek mi?

ZUHÛRİ. — Muradınız ne, sanki?

MUHTEREM. — Muradım, şu oluyor ki; halkın iyiliğine fenalığına öyle çarçabuk hükmetmemelidir. Meşhur sözdür, buna «Elin gözündeki çöpü görüp te kendi gözündeki direği görmemek» derler.

2.) *Mahdum beyin*, (dokunaklı olarak) oğlunuzun.

ZUHÛRÎ. — Ben bu muammadan bir şey anlıyamıyorum.

MUHTEREM. — Sonra duyar, anlarsınız.

ZUHÛRÎ. — Oğlum için bir şey mi işittiniz, sanki?

MUHTEREM. — İhtimaldir.

ZUHÛRÎ. — Ey, nedir? Ne olmuş?

MUHTEREM. — Sizin Hamza Ağa hiddetim arasında öyle bir şey çıtlattı³, amma tafsilini dinleyemedim. Fakat, ister kendisine ister işi bilir başkasına sorup öğrenebilirsiniz. Hele ben beriki işin fetvasını⁴ çıkartmak için Bab-ı Fetva'ya gideyim. Şimdilik Allaha ısmarladık. (Gider.)

İkinci fıkra

ZUHÛRÎ EFENDÎ, yalnız.

ZUHÛRÎ EFENDÎ, kendi kendine. — Bu ne demek Kendi oğlunun yaptığından fena ne olabilir? Doğrusu ben bundan çirkin bir şey göremem. Bir adam babasının izni olmaksızın evlensin! Bundan fena başka ne var?

3.) Çıtlatmak, açıktan söylemeyerek mânalı ve kapalı olarak bir şeyden bahsetmek, anlatmak.

4.) Fetva, şeriate göre verilen sağlam cevap demektir. Muhterem Efendi oğlunun vaziyetini anlatarak bir fetva almak istemiş ve bunu çıkartmak için bu işle uğraşan daire mânasına gelen Bâb-ı Fetva'dan araştırma-ya gideceğini söylemektedir. Fetva vermek işle vazifeli olanlara Müftü denirdi.

Üçüncü fıkra

ZUHÛRÎ EFENDÎ - NİMET BEY

ZUHÛRÎ, istihza ile. — Maşallah! Siz misiniz?

NİMET BEY, babasının elini öpmek istiyerek. — Efendim, apansızın teşrif buyurdunuz da...

ZUHÛRÎ, elini vermeyip usulca göğsünden iterek. — Hele biraz telâş etmeyin, bir parça iş üzerine konuşalım.

NİMET, gene elini öpmek isteyerek. — Elinizi öpmek borcunu...

ZUHÛRÎ, menederek. — Yavaş diyorum size.

NİMET, taaccüple. — Ne demek! Elinizi öptüğümü istemiyor musunuz efendim?

ZUHÛRÎ. — Evet, peşin sizinle görecektir bir hesabım var.

NİMET. — Nedir, efendim?

ZUHÛRÎ. — Hele şöyle dur, yüzünü göreyim.

NİMET. — Ne var, efendim?

ZUHÛRÎ. — Gözlerimin içine bak bakayım.

NİMET. — Pekiyi, baktım?

ZUHÛRÎ. — Bu olan işler nedir?

NİMET. — Nasıl olan işler?

ZUHÛRÎ. — Evet, ben yokken olan biten işleri soruyorum.

NİMET. — Ne olsun istersiniz?

ZUHÛRÎ. — Ben olsun istemiyor, yaptıklarını-
zı soruyorum.

NİMET. — Bendeniz mi? Rızanıza muhalif hiç bir şey yapmadım.

ZUHÜRİ. — Hiç bir şey?

NİMET. — Hiç, zerre kadar.

ZUHÜRİ. — Pek kuvvetli söylüyorsunuz?

NİMET. — Çünkü öyle yolsuz bir harekette bulunmadım.

ZUHÜRİ. — Ya, Hamza bana söylediyse?

NİMET. — Hamza mı?

ZUHÜRİ. — Hamza lâkırdısını iştir iştirmez kırdınız?

NİMET. — Hamza benim için size bir şey mi söyledi?

ZUHÜRİ. — Şimdi burada pirincin taşı ayıklanmaz⁵; hele eve gidelim de konuşuruz. Seni gidi utanmaz, seni! Ettiklerin namusa dokunacak raddede ise benden ne muamele göreceğini bilirsin. Düşün de bak... firar etmek⁶, hakkında hayırlı ise, öyle yap. (Gider.)

Dördüncü fıkra

NİMET BEY, yalnız.

NİMET, kendi kendine. — Yaa! Sen beni böyle ele ver⁷! Bu yoldaki esrarımı bir çok sebeplerden

5.) Pirincin taşı ayıklanmak, çok dikkatli ve yorucu şekilde bir işe girmek.

6.) Firar etmek, kaçıp gitmek.

7.) Ele vermek, hainlik etmek, gizli bir şeyini başkasına duyurmak.

dolayı benden ziyade saklı tutar derken herkesten evvel babama söyle! Dur öyle ise! Seni gidi alçak! Ben de senin hakkından gelmezsem⁸ Allah canımı almasın!

Beşinci fıkra

NİMET BEY - SENÂ BEY - HAMZA

SENÂ BEY. — Ah, Hamzacığım! Seni bana Allah rastgetirdi! Sen olmaya idin benim halim neye varırdı? Beni yeni baştan ihya ettin!

NİMET, Hamza'ya. — Maşallah! Çapkın efendi hazretleri, buyurun bakalım.

HAMZA. — İstağfurullah⁹! Efendim, iltifatınızla tekdir buyuruyorsunuz. Ben kendi kulunuzum.

NİMET, cebinden bir hançer çıkarıp hücum eder. — Seni gidi iki yüzlü hain!... Ben sana hiyanet etmeyi göstereyim de!...

HAMZA, diz üstü çöker. — Aman!

SENÂ BEY, aralarına girip menederek. — Ne yapıyorsun?

NİMET. — Hayır, bırak beni...

HAMZA. — Günahım ne?

SENÂ BEY, menederek. — Bana bağışla...

8.) Hakkından gelmek, cezalandırmak, acısını çıkarmak.

9.) İstağfurullah, Tanrıdan günah affini dileme için kullanılan bu söz sonraları mahviyet ifade eden bir nezaket formülü halinde kullanılır olmuştur.

NİMET. — Bırak diyorum, şu alçaktan öcümü alayım.

SENÂ BEY. — Sevdığının başı için...

HAMZA. — Efendim, ben size ne yaptım?

NİMET, *gene vurmak istiyerek üzerine hücumla.* — Daha ne yapacaksın!

SENÂ BEY, *menederek.* — Yavaş!...

NİMET. — Hayır, ettiği hiyaneti peşin ağzıyla ikrar edecek!... Söyle bakayım, nankör köpek, söyle! Sen beni duymaz mı zannettin, alçak! İkrar et bakayım ağzınla! Yoksa şimdi senin bağırsaklarını dışarı dökerim!

HAMZA. — Bu kadar merhametsiz misiniz?

NİMET. — Söyle, diyorum!

HAMZA. — Ben size bir şey mi yaptım, efendim?

NİMET. — Ettğin hezeyanı bilmiyor musun yüz-süz?

HAMZA. — Eğer biliyorsam Allah canımı alsın!

NİMET, *gene üstüne hücum ederek.* — İnkâr mı ediyorsun?

SENÂ BEY, *menederek.* — Nimet Bey!

HAMZA. — Mademki ikrar ettiğimi istiyorsunuz, durun söyleyeyim. Geçen gün gelen ağustos şarabını bir kaç ahbapla beraber ben içtim bitirdim; sonra isze fıçı delinmiş diye yalan söyledim. Vakıâ hatta ettim; lâkin doğrusu böyle oldu.

NİMET. — Vay! Mahut şarabı içip te sonra ki-

lerciyi¹⁰ bir çok tekdir ettirmeye sebep olan sen idin, ha?

HAMZA. — Evet efendim; affınızı isterim.

NİMET. — Pekâlâ! Bunu da öğrendiğime memnun oldum. Lâkin benim sorduğum bu değil!

HAMZA. — Vay! Bu değil mi?

NİMET. — Değil! Bundan büyük ettiğin hiyaneti soruyorum, alçak!

HAMZA. — Efendim, başka şey yaptığımı bilmiyorum.

NİMET, *üzerine hücum ederek.* — Söylemeyecek misin?

HAMZA. — Aman!

SENÂ BEY, *menederek.* — Aklını mı bozdun?

HAMZA. — Ha! Bir de haniya esirci Emine Molanın evine götür diye bir geçen gece saat vermiş idiniz. Ben üstüm başım çamur içinde geri geldim de size yolda gidergen viranenin birinde beni hırsızlar soydu dedimdi işte bunun da aslı yok. Saati ben kendim kullanmak için alıkoydum.

NİMET. — Vay! Saati çaldırdığının aslı yok muydu?

HAMZA. — Vaktimi bilmek için bir saate muhtaçtım da...

NİMET. — Ya! Bir takım bilmediğim şeyleri öğrendiğime memnun oldum. Doğrusu sadık bir

10.) *Kilerci*, evlerde erzakın konulduğu yer olan *kiler*'in idaresile uğraşan adam.

uşağa malikmişim. Lâkin benim sorduğum bu da değil.

HAMZA, *telâs ile*. — Vay! Bu da mı değil?

NİMET. — Yok, namussuz köpek, bu da değil! Asıl ettiğin hezeyanların büyüğünü soruyorum.

HAMZA, *kendi kendine*. — Hay Allah cezanı versin!

NİMET. — Çabuk söyle bakayım, edepsiz.

HAMZA. — Efendim, bunlardan başka bir şey yapmadım.

NİMET, *hücum ederek*. — Daha inkâr ediyor-
SENÂ BEY, *menederek*. — Ey!

HAMZA. — Durun efendim, işte söyleyeyim. Haniya? hatırıma gelir mi, geçende kara koncolos¹¹ diye birisi çıkmıştı da sizi dövmüştü? Siz de kaçayım derken mahzene düştünüz, az kalsın başınız yarılıyordu?

NİMET. — Ey?

HAMZA. — İşte o kara koncolos kıyafetine giren ben idim.

NİMET. — Vay! Kara koncolos diye sen mi idin beni döven, habis?

HAMZA. — Evet efendim, korksun da bir daha bizi gece yarıları esirci evlerine koşturmasın diye.

NİMET. — Seni gidi utanmaz, seni! İnşallah,

11.) *Kara koncolos*, şekil ve heyeti korkunç olarak tasavvur olunan bir varlık. *Çarşamba karısı*, *kara-koncolos*, *kuyu anası*, *dev anası*, *gul yabani*, hepsi bir çeşitten mevhum varlıklar olup çocukları korkutmak için eskiden çok kullanılırdı.

hep bunların birer birer acısını burnundan çıkarırım. Ben sana babama ettiğin boşboğazlığı soruyorum!

HAMZA. — Babanıza mı? Ben daha onun yüzünü görmedim.

NİMET. — Daha görmedim diyor!

HAMZA. — Hayır, efendim.

NİMET. — Ne halteder! Beni mi aldatacaksın?

HAMZA. — Kör olayım görmedim. İsterseniz kendi yanında söyleyeyim; kendine söyleteyim.

NİMET. — Ettiğin boşboğazlığı bana kendisi söyledi.

HAMZA. — Af buyurun amma babanız adetâ başından büyük... yalan söylemiş.

Altıncı fıkra

NİMET BEY - SENÂ BEY - HAMZA - ZİVER

ZİVER. — Efendim, size bir fena havadis getirdim.

NİMET. — Hayrola? Nedir?

ZİVER. — Sizin sevdiğiniz halayığa müşteri çıktı. Mısır'a götürmek için alacaklar, bugün de vapura koyacaklar. Onun için esirci Emine Molla beni size gönderdi, mahsus selâm eder. Eğer iki saate kadar beş yüz altın gönderip halayığı aldırmasanız yedi yüz elli altına alıp götürecekler; bilmiş olunuz.

NİMET. — İki saate kadar mı dedin?

ZİVER. — Evet efendim; iki saate kadar. (Gider.)

Yedinci fıkra

NİMET BEY - SENÂ BEY - HAMZA

NİMET. — Aman Hamza'cığım, işittin a! Şimdi ben ne yapacağım? Buna bir çare?

HAMZA, *yerden kalkıp göğsünü gererek ve öksürerek Nimet Beyin önünden doğru aşağı yukarı dolaşmağa başlar.* — Aman Hamza'cığım, ha? Şimdi lüzumumu hissettiniz de galiba Hamza'cığınız oldum, öyle mi?

NİMET. — İşte bana ettiklerini affettim; aman!

HAMZA. — Hayır, hayır efendim; affetmeyiniz; bana lâzım değil. Öldürünüz, bağırsaklarımı dışarı dökünüz; ihsan edersiniz.

NİMET. — Hayır; şu işimi becer de sen beni ihyaya etmiş ol.

HAMZA. — Yok efendim; hiddetiniz boşa gitmesin, öldürünüz.

NİMET. — Şimdi benim hayatım senin elinde; ben seni nasıl öldürebilirim?

HAMZA. — Hayır; öldürünüz diyorum.

NİMET. — Allah aşkına olsun! Artık deminkini unut ta şu derdime bir çare bul.

SENÂ BEY. — Hamza Ağa, artık bu işin çaresini bulmalı.

HAMZA. — Bu kadar hakaretten sonra mı?

NİMET. — Amana Hamza'cığım! Ocağına düş-tüm, yalvarıyorum.

SENÂ BEY. — Hamza Ağa, ben de rica ederim.

HAMZA. — Bu gördüğüm muameleyi hiç bir vakitte unutamam; ok gibi ciğerime işledi.

SENÂ BEY. — Artık unutmalı. Görüyorsun a, aman diyor, yalvarıyor.

NİMET. — Beni bu ateşin içinde terketmek mi istersin? İnsafın, merhametin yok mu?

HAMZA. — Hiç aslı faslı yok yere bana bu kadar bet muamele¹² ettiniz!

NİMET. — Hata ettim, kabahat ettim, ikrar ediyorum.

HAMZA. — Ne çapkınlığım kaldı, ne alçaklığım kaldı, ne köpekliğim, ne edepsizliğim, ne hainliğim...

NİMET. — İşte köpek gibi pişman oldum.

HAMZA. — Yok öldürürdüm, yok keserdim, yok bağırsaklarını dışarı dökerdim...

NİMET. — Aman diyorum, daha ötesi¹³ var mı bunun? Na, getir eteğini öpeyim, işte. Affet, eşeklik ettim.

HAMZA, *yarım ağızla.* — İstağfurullah.

SENÂ BEY. — Ey, Hamza Ağa... Artık bunun ötesi yoktur.

HAMZA. — Bir daha böyle, lâykıyla anlamadığınız şey için, bir takım bigünahın¹⁴ günahına girmeyiniz.

12.) *Bet muamele*, fena tarzda davranmak.

13.) *Ötesi*, bir şeyin son haddini ifade etmek için kullanılır. *Bundan ötesi can sağlığı* tâbiri ümitsizliğin son haddine varıldığı, her şeyin göze alındığı vakit kullanılır. Nimet Bey de evvelki hiddetine karşı Hamzaya karşı en aşağı sözlerle yalvarıyor.

14.) *Bigünah*, suçu, günahı olmayan.

NİMET. — Ey, şu işimi becereceğine söz veriyorsun a?

HAMZA, *ehemmiyetle*. — Bakalım, bir çaresi bulunur elbette.

NİMET. — Ama, işittin a, vakit yok.

HAMZA. — Merak etmeyiniz. Şimdi size ne kadar lâzım?

NİMET. — Beş yüz altın.

HAMZA, *Senâ Bey*. — Size?

SENÂ BEY. — İki yüz.

HAMZA. — Şimdi ben bu paraları babalarınızdan alacağım. (*Sena Beye*) Hele sizinkinin tuzağını kurdum. (*Nimet Bey*) sizinkine gelince, vakîâ nihayet derecede hasisse de öteki kadar zahmeti yoktur: Çünkü bilirsiniz a, Allaha şükür, akıldan yana biraz sermayesi kıttır. Dirayet dedikleri şey hiç semtine uğramamış; onun için benim indimde Eyüp oynacağı¹⁵ gibidir. Lâkin bu sözden hatırmıza bir şey gelmesin. Her ne kadar babanızsa da onunla sizin beyninizde dağlar var; burasını herkes bilir. Gûya sizin babanız o değilmiş te âdet yerini bulsun diye size babalık ediyormuş.

NİMET. — Sen çok zaman eksik olma, Hamza'cığım.

HAMZA. — İstihza mı ediyorsunuz? Şimdi onlar lâzım değil: Na, Senâ Beyin babası geliyor; ip-

15.) *Eyüp oynacağı*, eskiden İstanbulun Eyüp semtinde çocuklar için oyuncaklar yapıldı. Bunların basit ve kolay yapılır şekillerinden dolayı halli güç olmayan işler için bu tâbir kullanılmaya başlamıştır.

tida ondan başlayalım. Hele siz ikiniz de gidiniz. (*Senâ Beye*) Hem sizin Yaver'e söyleyin çabuk târif ettiğim kıyafete girsin de gelsin, dediğim şeyi yap-sın. (*Giderler*.)

Sekizinci fıkra

HAMZA - MUHTEREM EFENDİ

HAMZA, *kendi kendine*. — Kendi kendine homurdanıyor!

MUHTEREM, *yalnız zannederek*. — Bu kadar da mütaleasızlık işitilmiş midir? Git te sen, kendi başına, başını belâya uğrat! Bu ne budalalıktır!... Ah gençlik! Ah gençlik!

HAMZA. — Efendim.

MUHTEREM. — Merhaba, Hamza Ağa.

HAMZA. — Mahdum beyefendinin işini düşünüyorsunuz galiba.

MUHTEREM. — Doğrusu, zihnimi fena karıştırıyor.

HAMZA. — Efendim, dünyanın hali bu; böyle eşyler olağandır. Allah rahmet eylesin, bizim büyük pederin bir iyi sözü vardır, hiç unutmam.

MUHTEREM. — Nasıl?

HAMZA. — Bir adam bir yere gitti mi, avdetinde, dünyada ne kadar fena şeyler varsa çoluğunu çocuğunu o şeylere uğramış bulacağım farzetmelidir, derdi. Meselâ evi yanmış, parasını hırsız almış, karısı ölmüş oğlunun bir yeri kırılmış, kızı baştan çıkarılmış... Şayet bunların biri olmamışsa yeni baştan kazanmış tutmalıdır, derdi. İşte ben daima bu nasihatle amel ederim. Eve gireceğim vakit efendilerimden sövüp,

seğitme, sille, tokat, yumruk, tekme, süpürge sopası, hasılı herşey beklerim. Eğer bunlardan biri eksik olursa bahtım varmış diye şükreder, otururum. *

MUHTEREM. — Bu pek âlâ şey, diyecek yok amma şu yolsuz teehhül maddesi¹⁶ Zuhûri Efendi ile verdiğimiz kararı bozuyor da onun için gücüme gidiyor. İşte şimdi Fetvahane'den geliyorum, fetva sordum.

HAMZA. — Vallahi efendim, beni dinlerseniz. İşi öyle mahkemeye falana düşürmeden tesviye etmeniz iyi edersiniz. Böyle davaların müşkülâtını pekâlâ bilirsiniz.

MUHTEREM. — Hakkın var, orası öyle, ama ne yapayım?

HAMZA. — Ben bir yol buldum gibi. Deminki telâşınız buna bir çare bulmak için beni biraz düşünmeye mecbur etti: Zira ben öyle sizin gibi muhterem zevatı mükedder görmeyi istemem. Allah bilir, sizden ziyade şu iş benim gücüme gitti.

MUHTEREM. — Eksik olma, Hamza Ağa.

HAMZA. — İşte demincek mahsus gittim, kızın erkek kardeşini buldum. Bu herif, eski Yeniçeriler gibi uçkuru¹⁷ piştovlu¹⁸ zirzopun biri. Aydında Zeybeklerle beraber birçok vakit Başibozuk askerliği etmiş ki adam öldürmek yanında su içmek gibi. Şuradan buradan konuşarak beriki işi açtım. «Tat-

16.) *Teehhül maddesi*, evlenme işi.

17.) *Uçkur*, şalvarları belde tutmak için bağlanan işlemeli kuşak.

18.) *Piştov*, eski çeşit tabanca.

lılıkla işi bitirmek tarafına gitmezseniz, sizin için, davaya kalkışacaktır. Eğer iş oraya düşerse sonra haksız çıkarsınız: Çünkü babalık hakkının yanında kızımızı baştan çıkardı sözü bir para etmez. Ondan başka, onlar zengin adamlardır, para kuvvetiyle her işi görürler» filân, diyerek biraz gözdağı verdim.¹⁹ Nihayet, kendine biraz akça verilirse davaya kalkışmaksızın kızı boşatmaya razı olacak.

MUHTEREM. — Ey, ne istiyor?

HAMZA. — Ona kalırsa Mısır haracını²⁰ istiyor.

MUHTEREM. — İyi ya, ne diyor?

HAMZA. — Olmıyacak şeyler.

MUHTEREM. — Ey, nihayet?

HAMZA. — Beş, altı yüz altında geziyor.

MUHTEREM. — Ne dedin? Aklımı mı bozmuş?

HAMZA. — İşte ben de onu dedim a. Nerede bu bolluk? Siz öyle olur olmaz ayak patırtılarına²¹ pabuç bırakır²² adamlardan olmadığınızı kendisine an-

19.) *Gözdağı vermek*, sözle korkutmak, korku vermek.

20.) *Mısır haracı*, İmparatorluk zamanında mümtaz eyalet adı verilen bazı eyaletlerle himaye altında bulunan ülkelerin verdikleri yıllık vergi. Alınan memleketin zenginliğine göre tayin edilen bu vergi, tâbir olarak halk diline geçmiştir.

21.) *Ayak patırtısı*, yalnız lâf ile yapılan tehditleri ifadeye yarar tâbirdir.

22.) *Pabuç bırakmamak*, cesaretli, dayanıklı olmak. Korkak ve ürkek kimsenin ayakkabılarını bile giymeye vakit bulmadan kaçmak halinden kinaye olarak çıkan bir tâbir.

lattım; daha herifi kandıracak birçok sözler söyledim. Nihayet, bugünlerde Edirneye gidecekmiş, yol masrafına razı olacağını söyledi. Bunun için bir at almak istiyor, o da altmış liraya doğru hâsıl olur.

MUHTEREM. — Altmış lira ise veririm.

HAMZA. — Altmış lira amma ata eğer lâzım; ondan başka herif dışarı gidiyor, Kâhtaneye gider gibi olmaz a; bir çift te tabanca ister. Bunlar da en aşağıdan yirmi liraya olur.

MUHTEREM. — Pekâlâ; yirmi, altmış daha seksen lira.

HAMZA. — Evet seksen lira.

MUHTEREM. — Çok amma neyse verimiz, çare ne?

HAMZA. — Bir de, yeğenini götürüyormuş; onun için de otuz liralık olsun bir hayvan ister.

MUHTEREM. — Ne halleder, ağanın beygiri! Cehenneme kadar yolu var! Bir para vermem.

HAMZA. — Aman Efendim...

MUHTEREM. — Hayır; ne derdi varsa görsün.

HAMZA. — Efendim, yeğeni yaya mı gitsin?

MUHTEREM. — Nasıl giderse gitsin, bir para vermem.

HAMZA. — Ay efendim, böyle küçük bir şey için gürültü çıkarmak size yakışmaz. İşi mahkemeye düşürmek mi iyi, yoksa böyle az bir şeyle tatlıya bağlamak²³ mı iyi?

MUHTEREM. — Pekiy, haydi öyle olsun. Otuz

23.) *Tathya bağlamak*, iyi bir surette sona erdirmek.

lira daha verimiz. (*Kendi kendine*) Ne Allahın belâsı imiş!✕

HAMZA. — Bir de hurçlarını²⁴ yükletmek için bir katır...

MUHTEREM, *hiddetle*. — Artık haltediyor! Bir para verecek değilim! İşi mahkemeye düşürmek daha âlâ... Nedir bu?...

HAMZA. — Aman efendim, şu işi bozmayınız.

MUHTEREM. — Hayır hayır; ne halledecekse etsin, bir para vermem.

HAMZA. — Bir küçük dolap katırı, efendim...

MUHTEREM. — Bir eşek bile almam.

HAMZA. — Amma...

MUHTEREM. — Hayır dedik a! Bu işi mahkeme temizler.

HAMZA. — İyi amma; bir kerre düşünsenize, böyle bir dava kapısı açtığınız vakit ne zahmetlere gireceksiniz. Davası olanların halini görmüyor musunuz? Bir küçük işi nasıl büyültüyorlar? Bre muh-zirdi²⁶, bre vekildi, bilemem zabıt kâtibi idi, yok

24.) *Hurç*, heybenin daha büyüğü ve meşinden sandık şeklinde yapılmış olanı.

25.) *Dolap katırı*, bostan ve kuyulardan su çıkarmak için yapılan dolaplara çevirmek için koşulan katır. Küçük ve dolap katırı demekle fiatinin az olacağını anlatmak istiyor. Çünkü bu işte kullanılan hayvanların ekserisi çürüğe çıkarılacak ve işe yaramıyacak hale girenlerden olurdu.

26.) *Muhzir*, eski şariat mahkemelerinde mübaşir işini gören, davacıların mahkemeye gelme gitme hallerini nizamlayan kimse.

ilâm²⁷ kâtibi idi, mübaşirdi, mümeyyizdi... Bu kadar gürültünün içinde haklı olduğunuzu ki-me anlatacaksınız. Dünyada olmadık yoktur. Vekil bir ters halteredse kabak sizin başınıza patlar²⁸; yahut vekiliniz, davacınızla uyuşur, sizi haksız çıkarırlar; zabıt kâtibi kararı yanlış zapteder; o doğrusunu zaptetmişse bile ilâmı yazan yanlış yazar; hasılı bin türlü ihtimalâtı vardır. Adam bunları düşündükçe, değil dava kapısı açmak, bir davaya mecbur olsa bırakıp Hindistana kadar kaçmayı gözüne alır. İşte bakın, bir kere düşünün de.

MUHTEREM. — Pekiy, pekiy; katır için ne vermek lâzım?

HAMZA. — Vallahi efendim, katır, kendisiyle yeğenin hayvanları, eğerle piştov, filân, ondan başka burada bazı ufak tefek borçları için hepsi iki yüz altın istiyor.

MUHTEREM. — İki yüz altın mı?

HAMZA. — Evet.

MUHTEREM, *hiddetle gezinerek*. — Bu işi mahkemenen başkası temizlemeyecek; anlaşıldı. Nafile yorulmalıyım.

HAMZA. — Ama efendim, bir kere düşününüz...

MUHTEREM. — Anlaşıldı dedik a!

HAMZA. — Beyhude yere bir takım...

27.) *İlâm*, eski şeriat mahkemelerinden alınan hü-kümlere denirdi; *ilâm kâtibi*, bunların yazı ve kayıt işlerine bakan kimse.

28.) *Kabak başta patlamak*, suçun hepsinin veya büyük kısmının bir şahıs üzerine yüklenmesi.

MUHTEREM. — Dava edeceğim diyorum; anlatamadık mı?

HAMZA. — Pekâlâ; dava ettiğiniz vakit para sarfetmeyecek misiniz? Muhzire, mübaşire, vekile para vermeyecek misiniz? Haniya bunun ilâm harcı, kâtibin bahşışı, fezleke²⁹ resmi, odacı avaidi³⁰, derkenar harcı, temhiriyesi, varaka-i sahihe bahası?... Fazla olarak bazı el altından kalbur üstüne gelenlere³¹ hediye filân gibi vereceğiniz şeyleri de düşünün? Görüyorsunuz a, iki yüz altını verip te kurtulmaktan başka ehveni³² yoktur.

MUHTEREM. — Nasıl iki yüz altın? Ne söylüyorsun sen de!

29.) *Fezleke*, Yapılan mahkemelerin cereyanını topluca tesbit eden hülâsa. Bunun yazılması için yapılan masraf *fezleke resmi*.

30.) *Odacı avaidi*, Tanzimata kadar ve ondan bir müddet sonra da memur ve müstahdemlerin maaşları olmayıp dairelerin işlerine göre iş sahiplerinden alınacak paralarla bu mesele temin edilirdi. Odacı avaidi, odacılara ait olarak verilecek masraf demektir. Nitekim Hamza Muhterem Efendiyi yıldırma için bunları teker teker saymaktadır. *Derkenar harcı*, resmi kâğıtların kenarlarına çıkma halinde yapılmış eski veya yeni kıytlar için alınan masraf; *Temhiriye*, kâğıdın muamelesini tamamlamak ve tasdik için basılan mühürlerin masrafı; *Varaka-i sahiha*, senet v.s. gibi şeylerin hükümlü olması için pul kullanılmaya başlamadan evel beyaz kâğıtlara damga vurulur ve muhtelif kıymetlerde satılırdı.

31.) *Kalbur üstüne gelenler*, büyükçe ve ehemmiyetlice olanlar, *el altından*, gizli olarak.

32.) *Ehven*, ziyadesile kolay, ucu.

HAMZA. — Evet; hem Allah bilir siz kârlı çıkar-sınız. Ben hesabını yaptım; böylelikle yüz elli altın kadar kazanmış olacaksınız. Bir takım gönül azabı ile beraber öte beri koşma yorgunlukları da size caba. Adam buralarını düşündükçe değil böyle iki yüz li-ra, üç yüz bile vereceği geliyor. >

MUHTEREM. — Dava edenlerin canı yok mu? Mademki hak yedimdedir³³, ben de ederim.

HAMZA. — Siz bilirsiniz. Ben size dostâne ihtar ediyorum, ister yapın, ister yapmayın; orası sizin bi-leceğiniz şeydir. Fakat gene söylerim, ben sizin ye-rinizde olsam böyle iki yüz lira için dava kapısı aç-mam.

MUHTEREM. — Hayır efendim, ben iki yüz al-tın veremem.

HAMZA. — Siz bilirsiniz... Na, kendisi de bu-
raya geliyor.

Dokuzuncu fıkra

MUHTEREM EFENDİ - HAMZA - YAVER

YAVER, *tebdil-i kıyafet*³⁴. — Hamza Ağa, Senâ Beyin babası şu Muhterem Efendiye bana göster-sene.

HAMZA. — Niçin? Ne yapacaksınız?

YAVER. — Kardeşimi boşatmak için dava ede-

33.) *Yedimde*, elimde.

34.) Yaver burada, Hamzanın birinci fasıl sonunda hazırlamak istediği kılık ve vaziyettir.

cekmiş diye işittim de kendisiyle bir görüşmek is-
terim.

HAMZA. — Öyle bir niyette bulunduğunu bil-mem, fakat istediğiniz iki yüz altına çok diyor.

YAVER. — Ne halteder! Bizi kimi zannediyor? Ben ona gösteririm. Nerededir. söyle bakayım? (*Muhterem Efendi kendini görmesin diye titreyerek Hamza'nın arkasına gizlenir.*)

HAMZA. — Senâ Beyin babası öyle bildiğiniz adamlardan değildir. Bu ayak patırtılarını yutmaz. Orasını bilmiş oun da...

YAVER. — Kim? O herif mi? Hele bir kere eli-me geçsin, ayak patırtısı mı yoksa gerçek mi anlar. Galiba sen benim kim olduğumu bilmiyorsun. Ben öyle ayak patırtısı filân bilmem, âdeta öldürürüm. (*Muhterem Efendiye görerek*) Şu adam kim?

HAMZA. — O değil efendim, o değil.

YAVER. — Yoksa akrabasından biri mi?

HAMZA. — Hayır, bilâkis düşmanıdır.

YAVER. — Düşmanı mı?

HAMZA. — Evet.

YAVER. — Yaa! (*Muhterem Efendiye*) Bana baksana dayı, sen şu alçak herifin düşmanı mısın?

HAMZA. — Evet, evet; bulsa bir avuç kanını içer.

YAVER, *Muhterem'in omuzuna şiddetle vura-rak*. — Memnun oldum be! Öyle ise gözümün içine bak. Eğer ben de bugün şu herifin kanını sana içir-mezsem erlik bana haram olsun! Korkma, akşama kalmaz canını cehenneme gönderirim.

HAMZA. — Yahu, neredeyiz? Aydın ovasında

mı? Bunun burasına İstanbul derer, öyle kaz boğar gibi kolaycacık adamı öldürtmezler.

YAYER. — Ben öcümü alayım da sen artık işin yoksa İstanbuldur de yat.

HAMZA. — Vay, size onu kolaylıkla öldürtürler mi zannediyorsunuz? Bu kadar hısımları var, dostları var, uşakları var... Size tırnağının ucuna bile dokundurtmazlar.

YAYER. — İyi ya, iyi ya; işte benim de istediğim bu. (*Biçağını çekerek*) Gelsin bakalım, isterse yanı sıra bir ordu asker çeksin; o zaman belli olur. Ben öyle ne kalabalık dinlerim ne ordu. (*Biçağını iki yanına oynatarak*) Bakalım hısımları, akrabası, uşakları elimden kurtarabilirler mi! Öyle bir köpeği öldürmek benim için mümkün olmasın? (*Dışlerini sıkarak söyler*) Alimallah deme yemindir, topunu ayağımın altına alıp ezmezsem (*biçağını tutarak*) şunları traş edip, avrat diye gezerim! Görürsün, bugünden tezi yok, ben ona benim gibi adamla eğlenmeyi gösteririm. (*Gider.*)

O n u n c u f ı k r a

HAMZA - MUHTEREM EFENDİ

HAMZA. — İşte efendim, gördünüz a? Şu iki yüz altın için ne kadar kişinin kanı döküleceğini anladınız ya? Hemen Allah yardımcınız olsun!

MUHTEREM. — Hamza Ağa.

HAMZA. — Buyur efendim.

MUHTEREM. — İki yüz altını vermeye razı oldum.

HAMZA. — Ha şöyle! İşte gördünüz mü? İş tatlıya bağlayıp bitirmekten iyisi yoktur dedim a.

MUHTEREM. — Yanımda o kadar para var. Haydi gidelim şu herifi bulalım.

HAMZA. — Hacet yok, bendenize veriniz. Hem sizi gördü, başkasıdır. dedik. Şimdi bunun üzerine gidip parayı kendiniz vermeniz çirkin bir şey olur. Ondan başka sizi görürse daha ziyade para koparmıya kalkışır, sonra başınızı belâya uğrattırınız.

MUHTEREM. — Evet amma, böyle bir cerimeyi kendi elimle nasıl verirmişim onu görmek isterim.

HAMZA. — Yoksa bendenize emniyetiniz mi yok?

MUHTEREM. — Yook... Lâkin...

HAMZA. — Durun efendim; bendenize ya namuslu adam nazariyle bakmalısınız, yahut dolandırıcı. Ben benim efendimle karabet hâsıl edeceksiniz diye böyle bir hizmetinizde bulunmak istedimdi. Mademki bana emniyetiniz yokmuş, artık ne yaparsanız yapın. Varın gidin, herifi bulun, parayı verin, vermeyin, bir daha ben de bir işinize karışmam.

MUHTEREM. — Hayır canım, onun için değil... Na, al sen götür.

HAMZA. — Hayır efendim, emniyet edip te nafile bana vermeyiniz; başkasının vasıtasıyla gönderiniz, memnun olurum.

MUHTEREM. — Hayır, al diyorum; sen götüreceksin.

HAMZA. — Hayır, hayır bana emniyet etmeyiniz diyorum. Kim bilir? Belki paranızı alır kaçırım.

MUHTEREM. — Beni günaha sokma, al diyorum sana! Fakat gözet, herif başka terslik etmesin. (Parayı verir.)

HAMZA. — Merak etmeyiniz, ben bilirim yapacağımı.

MUHTEREM. — Ben seni evde beklerim. (Gider.)

HAMZA. — Pekiy efendim, ben de oradan doğruca gelir haberini getiririm. (Kendi kendine) Hele birini becerdik! İş ötekine kaldı... Na, o da geliyor! Bunları buraya birer birer şeytan gönderiyor.

On birinci fıkra

HAMZA - ZUHÛRÎ EFENDİ

HAMZA, Zuhûri Efendiyi görmemezliğe gelecek telâş ile aklına şaşırmış gibi dört tarafa koşmaya başlar. — Aman yarabbi! Şimdi buna ne yapmalı? Zavallı adamcağızın mutalaka yüreğine iner.

ZUHÛRÎ. — Buna ne oluyor?

HAMZA, görmemezlikle kendi kendine. — Aca-
ba nerededir? Şimdi kendisini nerede bulacağım?

ZUHÛRÎ. — Ne var? Ne oluyor, Hamza?

HAMZA, işitmemezlikle öteye beriye koşarak.
— Bu belâyı nasıl anlatmalı?

ZUHÛRÎ, Hamza'yı tutarak. — Canım, nedir? Nasıl belâ?

HAMZA, gene kendi kendine koşmak istiyerek.
— Neredesin? Yerin dibine mi geçtin? Gel de başına gelen belâyı öğren.

ZUHÛRÎ. — Oğlan, işte buradayım! Söylesene, ne var?

HAMZA, hakeza. — Ara ki bulasın! Zavallı ihtiyar! Nedir bu başına gelenler!

ZUHÛRÎ, Hamza'yı tutarak. — He! Oğlan görmüyor musun? Kör mü oldun?

HAMZA, telâş ile sık sık nefes alarak. — Aman efendim!... Sizi araya araya!...

ZUHÛRÎ. — Yarım saattir seni çağırıp yatıyorum! Ne var? Ne oluyordu?

HAMZA, hakeza. — Sizin...

ZUHÛRÎ. — Eyy?

HAMZA. — Mahdum bey...

ZUHÛRÎ. — Pekiy?

HAMZA. — Bir büyük... Kazaya uğradı!

ZUHÛRÎ. — Nedir? Nasıl kaza?

HAMZA. — Demincek bilmem neden dolayı kendisini tekdir buyurmuşsunuz, pek meysus bir halde idi. Galiba işin içine beni de karıştırmışsınız. Belki biraz eğlenir diye teşvik ettim, kalktık birlikte Sarayıçinden³⁵ doğru dolaşarak Yalıköşküne indik. Orada yatan Akdeniz kayıklarını seyredip dururken,

35.) Sarayıçi, İstanbulda, şimdi Gülhane parkı olan yer. Yalıköşkü, Sirkeci ile Saray Burnu arasındaki kısım.

kaptanın biri, Kefalonya'lı mıdır? Maltız³⁶ mıdır? bilmem, lâkin kılığından anlaşılan Adalı olmalı; bizi gemisinin içine davet etti. Biz de girdik. Kamara-da bir takım meyvalar, kahveler, şerbetler ikram ederek bizi bir çeyrek yirmi dakika kadar alıkoydu.

ZUHÛRÎ. — İyi ya, bunda telâş edecek ne var?

HAMZA. — Lâkin yukarıda biraz gezinme çoğaldı; merak etmiye başladım. Bir de bir aralık kamara-dan dışarı çıkayım bakayım ki, ne göreyim? Kumkapı açıklarında durup duruyoruz. Aman! sıkı³⁷ kaptanın yanına gittim, bizi nereye götürüyorsunuz? der demez beni tuttukları gibi bir sandalın içine koyup «Haydi git, bu beyin babasına söyle, seninle iki saate kadar beş yüz altın göndermezse oğlunu alıp gideceğiz» diyerek karaya çıkardılar.

ZUHÛRÎ. — Ne? Beş yüz altın mı?

HAMZA. — Evet efendim; hem iki saate kadar.

ZUHÛRÎ. — Aman yarabbi! Bu ne belâ? Yerin dibine geçesi adalı! Yüreğime mi indirecek?

HAMZA. — Aman efendim, işte ne yaparsanız yapın, bir tanecik oğlunuzu kurtarmıya bakın.

ZUHÛRÎ. — Siz de ne haltetmeye geminin içine girdiniz?

HAMZA. — Kim bilirdi böyle olacağını?

ZUHÛRÎ. — Haydi çabuk Hamza koş, o kaptan

36.) *Maltız*, Malta adalı. Akdenize işleyen gemilerin mühim bir kısmının kaptanları Kefalonyalı ve Maltalı-lardan idi. Umumiyetle bunları anlatmak için Akdeniz adaları ahalisine *Adalı* denirdi.

37.) *Sıkı*, telâş ve aceleyle.

olacak Adalı hayduda söyle, şimdi oğlumu bıraksın yoksa hükûmete haber veririm.

HAMZA. — Hükûmete mi? Tuhaf söylüyorsunuz! Denizin ortasında hükûmetin işi ne?

ZUHÛRÎ. — O da ne haltetmeye geminin içine girdi?

HAMZA. — Ne bilsin? Başına gelecek varmış.

ZUHÛRÎ. — Beni dinle Hamza, işte efendine sadakatini gösterecek zaman geldi.

HAMZA. — Nasıl efendim?

ZUHÛRÎ. — Sen şimdi gider kaptana söylersin, istediği kadar parayı tedarik edip gönderinciye kadar oğlumu bana göndersin de onun yerine rehin olarak seni alkoysun. Korkma, ben inşaallah parayı tedarik eder seni kurtarıyorum.

HAMZA. — Düşünmiyerek söylüyorsunuz! Herif deli mi? Hiç bal alacak çiçeği³⁸ bırakır da benim gibi herifi rehin alır mı?

ZUHÛRÎ. — Of... O da ne haltetmeye geminin içine girdi?

HAMZA. — İşte kaza dedik a. Fakat vakit geçirecek sıra değil, iki saate kadar müsaadesi var³⁹ anlattık.

ZUHÛRÎ. — Ne istiyor dedin?

HAMZA. — Beş yüz altın.

ZUHÛRÎ. — Beş yüz altın! Bu herifte hiç insaf yok mu?

38.) *Bal alacak çiçek*, fayda görülecek, menfaat temin edilecek şey.

39.) *Müsaadesi varı*, müsaadesi olduğunu.

HAMZA. — Tamam! Adalıda insaf... Ne kadar uzak şey.

ZUHÛRÎ. — İyi ya, kolaycacık istediği beş yüz altın ne kadar paradır, onu biliyor mu?

HAMZA. — Evet efendim, sağ akça⁴⁰ elli bin kuruş ettiğini pekâlâ biliyor.

ZUHÛRÎ. — Bu kadar para, ha dediğinlen⁴¹ bulunur mu zannediyor?

HAMZA. — Hiç böyle haydutlar orasını düşünürler mi ya?

ZUHÛRÎ. — Şu, ne haltetmeye geminin içine girdi?

HAMZA. — Hakkınız var, ama oldu. Buna görünmez kaza derler. Çare ne? Lâkin çabuk olunuz, vakit geçiyor.

ZUHÛRÎ, cebinden bir anahtar çıkarıp. — Na, dolabımın anahtarı.

HAMZA. — Pekiy.

ZUHÛRÎ. — Gider, açarsın.

HAMZA. — Pekâlâ.

ZUHÛRÎ. — Sol tarafta bir büyücek anahtar duruyor; sandık odasının anahtarı.

HAMZA. — Evet.

ZUHÛRÎ. — Onu alır, sandık odasını açarsın; içinde benim bir çok eskilerim vardır. Onları alır, ya bir eskici yahudiye veyahut Bitpazarında mezat-

40.) Sağ akça, içinde kalbı, karışığı, eksigi olmayan para.

41.) Dediğinlen, der demez, hemen.

ta satıp parasiyle gider oğlumu kurtarırısın. Anladın mı?

HAMZA, anahtarı iade ederek. — Efendi, rüya mı görüyorsunuz? Sizin eskileriniz elli kuruş etmez. Ondan başka böyle şey satacak vaktimiz yok.

ZUHÛRÎ. — Off! Ne haltetmeye geminin içine girdi?

HAMZA. — Ne haltetmeye! Ne haltetmeye! Şimdi onun sırası mı? Oğlunuzu kaybedeceksiniz. Zavallı beyceğizim! Bu gidişle galiba bir daha ben senin yüzünü göremeyeceğim. Kim bilir belki şu dakikada seni götürüyorlardır. Lâkin bende kabahat yok. Ne yapayım? Alah ta biliyor ya, ben hizmetimde kusur etmedim. Şayet götürürlerse kabahati pedere bul.

ZUHÛRÎ. — Dur Allahı seversen! Gideyim parayı tedarik edeyim.

HAMZA. — Aman! Çabuk olun, zira vakit geçiyor.

ZUHÛRÎ. — Dört yüz altın değil mi hele?

HAMZA. — Hayır; beş yüz altın.

ZUHÛRÎ. — Beş yüz altın!

HAMZA. — Evet.

ZUHÛRÎ. — Şu, ne haltetmeye geminin içine girdi?

HAMZA. — Hakkınız var; lâkin çabuk olun.

ZUHÛRÎ. — Başka gezecek yer yok muydu?

HAMZA. — Pek doğru; lâkin çabuk olun.

ZUHÛRÎ. — Ah yerin dibine geçesi gemi!

HAMZA, *kendi kendine*. — Gemi yüreğine demir atmış.

ZUHÛRÎ. — Na Hamza, şimdi bana beş yüz altın getirmişlerdi, hâlâ cebimde duruyor. (*Cebinden bir kese çıkarıp Hamza'ya uzatarak*) Al da çabuk git, oğlumu kurtar.

HAMZA, *almak üzere elini uzatarak*. — Pekiy efendim.

ZUHÛRÎ, *keseyi vermeyip elinde tutarak*. — Lâkin o Adalı olacak hain herife söyle, edepsiz haydudun biri imiş!

HAMZA. — Evet efendim.

ZUHÛRÎ. — Gaddarın biri imiş!

HAMZA. — Pekiy efendim.

ZUHÛRÎ. — Âdeta imansızın biri imiş!

HAMZA. — Pekiy efendim, bırakın ben orasını yaparım.

ZUHÛRÎ. — Benden bigayr-i hakkın beş yüz lira almak! Bu ne büyük haksızlıktır?

HAMZA. — Evet efendim.

ZUHÛRÎ. — İnşallah hayrını görmez! Haram olsun! Yarın ahirette on parmağım yakasında kalsın! dedi de; eh mi?

HAMZA. — Pekiy efendim.

ZUHÛRÎ. — Ah bir kere yakası elime geçecek olsa! Ben bilirdim öcümü almanın yolunu! Böyle söyle kendisine. Anladın mı?

HAMZA. — Evet efendim.

ZUHÛRÎ, *keseyi cebine koyduktan sonra arka-*

sını dönüp giderek. — Haydi kuzum, çabuk koş, oğlumu al da gel.

HAMZA, *Zuhûri Efendinin ardı sıra koşarak*. — Efendi, yahu! Baksanıza!

ZUHÛRÎ. — Ne var?

HAMZA. — Haniye para?

ZUHÛRÎ. — Vermedim mi sana?

HAMZA. — Ne gezer! Gene cebinize koydunuz.

ZUHÛRÎ. — Ya ben yüreğimin acısıyla ne yaptığımı biliyor muyum?

HAMZA. — Evet, görünüyor.

ZUHÛRÎ, *parayı verir*. — Ah, ne haltetmeye geminin içine girdi! Yerin dibine geçesi gemi! İnşallah giderken yolda batar da verdiğim paranın hayrını görmez! (*Gider*.)

On ikinci fıkra

HAMZA, *yalnız*.

HAMZA, *kendi kendine*. — Beş yüz lirayı kolaylıkla hazmedemiyor! Lâkin ne faide? Ben kendi öcümü alamadım. Oğlunun yanında bana bu kadar boşboğazlık ettirmeye sebep olsun! Korkma, yanına bırakmam.

On üçüncü fıkra

HAMZA - SENÂ BEY - NİMET BEY

SENÂ BEY. — Ey? Nasıl yaptın, Hamza Ağa?

NİMET BEY. — Nasıl? Beni şu belâdan kurtaracak bir şey yaptın mı?

HAMZA, *Senâ Beye*. — Alın efendim siz, şu babanızdan aldığım iki yüz altını!

SENÂ BEY. — Ben şimdi sana nasıl teşekkür edeyim, Hamza'cığım.

HAMZA, *Nimet Beye*. — Sizin için bir şey yapamadım.

NİMET. — Desene ki ben kendimi şuradan kaldırıp denize atayım! (*Giderek*) Artık bundan sonra bana yaşamak, neye lâzım.

HAMZA. — Yahu! Beyefendi, nereye gidiyorsunuz? Azacık telâş etmeyin, bakayım.

NİMET. — Gitmiyeyim de ne yapayım?

HAMZA. — Korkma, korkma; seninkini de kopardım, nafile üzülme.

NİMET, *boynuna sarılarak*. — Ah Hamza, bana yeniden can verdin!

HAMZA. — Lâkin bir şart ile, bendenize izin vereceksiniz, pederinize bir oyun oynayacağım: Zira deminki boşboğazlıkların acısı burada duruyor.

NİMET. — Ne istersen yap.

HAMZA. — Senâ Bey şahit olsun mu?

NİMET. — Olsun.

HAMZA. — Öyle ise, alın efendim istediğiniz beş yüz altını.

NİMET. — Varayım koşayım, Edâ'cığımı kurtarayım.

ÜÇÜNCÜ FASIL

Birinci fıkra

EDÂ HANIM - ZİYBA HANIM - HAMZA - YAVER

YAVER. — Evet, kocalarınız beyler birlikte düşüp kalkmanızı¹ münasip gördüler. Onun için biz de sizi birleştirdik.

ZİYBA HANIM, *Edâ'ya*. — Doğrusu buna ne kadar memnun olduğumu târif edemem. Beylerin birbirleriyle nasıl seviştiklerini bilirsiniz; inşallah, biz de onlar gibi iyi geçiniriz.

EDÂ HANIM. — İltfatınıza teşekkür ederim. Benim gibi esirci evinden kurtulmuşa bundan büyük nimet olmaz. İnşallah, bu dostluğunuza bedel² benden de dostluk göreceğinize şüpheniz olmasın: Zira bana ne yaparlarsa karşılığını yapmak âdetimdir.

HAMZA. — Ya seni seven olursa, karşılığını yapar mısın?

EDÂ. — O başka. Aşk bahsi biraz incedir. O hususta ağırca davranmak lâzımgelir.

HAMZA. — Pekiyi ama, benim beyim hakkında ağırca davranmadınız zannederim? Doğrusu da böy-

1.) *Birlikte düşüp kalkmak*, her zaman bir arada bulunup beraber vakit geçirmek.

2.) *Dostluğunuza bedel*, gösterdiğiniz dostluğa karşılık.

le olmak lâzımgelir a. Hususiyle, size ettiği şu hizmete mukabil kendisini nihayet derecede³ sevmeye mecbursunuz.

EDÂ. — Doğrusunu ister misiniz? Ben talihime güvenemem. Onun için bu ettiği inayet daha bana tamamiyle emniyet vermez. Görünüşte memnunum: Çünkü tabiatım şendir; lâkin pek çok kere gülerken ağlarım. Eğer Nimet Bey beni satın aldığı gibi gönlümü de aldım zannederse yanılır. Bunun için daha başka fedakârlık lâzımdır. İsteddiği gibi beni tasarruf etmek için Allahın emriyle hareket etmesi icabeder.

HAMZA. — Korkmayınız, onun da efkârı⁴ bu. Eğer öyle olmasa idi hiç ben bu işe karışır mıydım?

EDÂ. — Mademki böyle olduğuna söz veriyorsunuz, ben de inanmak isterim. Lâkin babası tarafından güçlükler görüneceğini⁵ pekâlâ biliyorum.

HAMZA. — Korkmayınız, ona da bir çare bulunur.

ZİYBA. — Bu hal benim de başımda, Talihsizlikten yana hiç farkımız yok.

EDÂ. — Hakkınız var ama hiç olmazsa siz ananızı babanızı biliyorsunuz; onlar meydana çıkınca

3.) *Nihayet derecede*, son derece.

4.) *Efkâr*, fikir kelimesinin cem'i olan bu kelime konuşma dilinde daha ziyade endişe verici ve endişeli fikirlerin ifadesi yerine kullanılır, bugün bu cümledeki mânaya gelmek üzere *fikir* daha çok kullanılıyor.

5.) *Babası tarafından güçlükler görüneceğini*, babası tarafından güçlükler çıkarılacağını.

korkacak bir şeyiniz kalmaz. Lâkin ben ne yaparım? Benim hiç kimsem yok. Nimet Beyin babası oğluna zengince şehir kızı almak efkârında imiş; artık hiç odahğına nikâh kıydırır mı?

ZİYBA. — Öyle amma hiç olmazsa Nimet Beye daha kimi almak istedikleri belli değil. Halbuki bizim beyinki nişanlanmış söz kesilmiş!

EDÂ. — Bir adam sevdiğinin muhabbetinden korkmamalıdır: Çünkü o muhabbeti kaybetmemek elinde gibidir. Lâkin babalık salâhiyeti araya girerse ona karşı gelecek bir şey yoktur.

ZİYBA. — İlâhi yarabbi! Birbirini sadıkane sevenler, niçin böyle her vakit sıkıntı çekerler? Sevmek tatlı şey ama birbirine bağlanmak isteyen iki gönlün arasına bir takım engeller girmese.

HAMZA. — Amma yanlış itikat. Gâilesiz muhabbette ne lezzet vardır? Adamın içini sıkar. Bir çok hallere girmeyen adam ömrünün lezzetini duymaz. Arasına evdeki pazar çarşıya uymamalıdır ki efkârda veyahut muhabbette hırs ve hararet artsın. Böyle güçlkle hâsıl olan şeyde lezzet elbette ziyade olur.

EDÂ. — Aman Hamza Ağa, benim için şu hasis heriften beş yüz altını nasıl aldın? Hikâye etsene. Bilirsin ki bana böyle tuhaf şey nakledenler zahmeti boşa gitmez; daima kahkaha ile memnuniyet göstererek mukabele ederim.

HAMZA. — İşte Yaver size nakletsin. Ben şimdi birinden intikam almayı düşünüyorum; zihnim meşgul.

YAVER. — Böyle intikam alacağım diye, hal-kın canını yakmayı düşünmede mâna yoktur.

HAMZA. — Bu bir illettir kuzum. Böyle şeyler için her türlü belâyı gözüme alırım. Elimde değil; ne yapayım!

YAVER. — Sana demincek te söyledim a: Beni dinlersen, şu efkârıdan vazgeç; iyi edersin.

HAMZA. — Evet amma, ben yalnız kendimi dinlerim.

YAVER. — İyi ya, bu eğlenecek bir şey değil.

HAMZA. — İyiya senin ne vazifen?

YAVER. — Benim söyleyişim senin için; zorla kendine süpürge sopası davet ediyorsun.

HAMZA. — Bu işte süpürge sopası varsa ben yiyeceğim; şu sana ne oluyor?

YAVER. — Vakîâ öyle! Madeki canın istiyor, afiyet olsun; Allah sırtına kuvvet versin.

HAMZA. — Böyle şeyler benim gözümlü korkutmaz. Öyle senin gibi her şeyin ardını önünü ziyade saymak⁶ isteyip te hiç bir şey başa çıkaramıyanları, elimden gelse dünyadan kaldırırm.

EDÂ. — Artık biz gidelim. Lâkin bu işlerimizi böyle yüzüstü bırakmak⁷ olmaz; himmetine muhtacız.

HAMZA. — Pekiy efendim; ben de şimdi gelir sizi gene görürüm. İşte ihtiyar da geliyor. (*Gider-*

6.) *Ardını önünü ziyade saymak*, bir iş hakkında çok ince noktalara kadar ve her tarafını düşünmek.

7.) *İşleri yüz üstü bırakmak*, başlanılmış bir işi sona erdirmeden bırakmak.

ler. Kendi kendine) Gel bakalım, şaşkın ihtiyar! Sana bir takım sırlarımı kendi ağzımla ikarar etmeye sebep olmayı göstereyim.

İkinci fıkra

HAMZA - ZUHÛRÎ EFENDÎ

ZUHÛRÎ. — Nasıl oldu oğlumun işi? Ne yaptın?

HAMZA. — Oğlunuz yakayı kurtardı, ama şimdi sizin başınızda bir belâ var. Bir ayak evvel eve kapağı atmanın⁸ kolayına baksanız: Zira iş fena!

ZUHÛRÎ. — Ne oluyor? Ne var?

HAMZA. — Sizi öldürmek için şu saatte her taraftan fırıl fırıl arıyorlar.

ZUHÛRÎ. — Beni mi?

HAMZA. — Evet.

ZUHÛRÎ. — Kim arıyor?

HAMZA. — Senâ Beyin aldığı kızın erkek kardeşi. Çünkü hemşiresinin yerine kerimenizi alacaklarını işitmiş, kendisine de nasılsa kız kardeşini boşatmaya siz hepsinden ziyade çabalyormuşsunuz demişler, onun için açıktan açığa sizi öldüreceğini söyleyip geziyor. Bütün kendi gibi ipten kazıktan kurtulmuş⁹ ne kadar dostu varsa hepsi bir olmuşlar,

8.) *Eve kapağı atmak*, çabuk gidip eve sığınmak.

9.) *İpten kazıktan kurtulmuş*, eskiden en büyük suçlara verilen cezalar arasında iple asılmak veya kazığa geçirilmek cezaları vardı. Bu tâbirle o cezalara lâyık olacak derecede suç işleyip her nasılsa kurtulmuş insanlarla onlar derecesinde fenalık yapmak kabiliyetindekiler anlatılmak istenir.

sizi arıyorlar. Hattâ, demincek bir kaçına rasgeldim, size müteallik bildikleri adamları istintak edip duruyorlardı. Şuradan bir sağ selim eve kapağı atabilmeniz, artık hiç bir tarafa adımınızı atmak lâzım değil: Zira dört taraftan fena sarmışlar.

ZUHÛRÎ. — Aman Hamza öyle ise ben ne yaparım şimdi?

HAMZA. — Vallahi bilmem efendim; iş fena! Şaşırdım kaldım; her bir tarafım zıngır zıngır titriyor. Hem de... Aman, durun! (İleri doğru gidip gözüne birisi ilişmiş gibi etrafına bakınır.)

ZUHÛRÎ, telâş ile yavaşça. — Kimdir o!

HAMZA, geri gelerek. — Hayır hayır; bir şey değilmiş.

ZUHÛRÎ. — Ey, şimdi bu belâdan yakayı kurtarmanın kolayı?

HAMZA. — Vallahi efendim, bir yol düşünüyorum, ama sonra hissederlerse ikimizin de içine oynadığımız¹⁰ gündür.

ZUHÛRÎ. — Kuzum Hamza, bana olan sadakatini işte şimdi göster. Beni şu belânın içinde bırakma!

HAMZA. — Hiç elimden gelen hizmeti diriğ eder¹¹ miyim? Ama ne bileyim. Bilirsiniz ki ben si-

10.) İçine oynamak, sonun fena olması, tehlikeye uğramak.

11.) Diriğ etmemek, esirgememek, yapmak. Eskiden istidarlarda veya büyüklere yazılan hususi mektuplarda sonunda *bidiriğ* diye kalıp halinde çok kullanılırdı, ki bu, esirgenmemiş mânâsınadır.

zin uğrunuzda canımı feda ederim; lâkin belâ zorlu.

ZUHÛRÎ. — Aman! Memulünden ziyade¹² mükâfat ederim! Allah canımı alsın yalan söylüyorsam! İşte şu arkamdaki sakoyu¹³, biraz daha eskiteyim, alimallah sana veririm.

HAMAZA. — Durun efendim, hatırıma bir yol geliyor. Şimdi siz şu çuvalın içine girersiniz; ben... (Birisini görmüş gibi etrafına bakınır.)

HUHÛRÎ, bakınarak. — Ha? Birisi mi?

HAMZA. — Hayır; hayır kimse yok... Şu çuvalın içine girersiniz; hiç bir tarafa kılmıdamaz, ölü gibi içinde oturursunuz. Ben çuvalı sırtıma alırsam, gûya içinde benim ufağım tefeğim varmış gibi sizi öldürmek isteyenlerin önünden geçirerek eve götürürüm. Bir kere eve kapağı atsak artık korkmam. Ondan sonra hükûmete haber verir, heriflerin hakkından geliriz.

ZUHÛRÎ — Hah! İşte bu yol pek âlâ!

HAMZA. — Elbette! Bundan başka yol yok gibidir. (Kendi kendine) Dur, şimdi senin hakkından gelirim.

ZUHÛRÎ. — Ne dedin?

HAMZA. — Heriflerin hakkından geliriz diyorum. Şimdi siz girin bakayım. Lâkin dikkat edin, aman! Hiç kılmıdanmamalısınız. Sakın başınızı dışarıya çıkarmayınız; sonra yakayı ele verirse ikimizin de hokkanın altına gittiğimiz gündür, ha!

12.) Memulünden ziyade, umduğundan çok.

13.) Sako, üste giyilen eski çeşit uzun bir nevi ceket.

ZUHÛRÎ. — Korkma, nefes bile almam. (*Çuvala girer.*)

HAMZA. — Aman! Aman! Saklanınız! Na, heriflerin biri... (*Tosun ağzı¹⁴ taklit ederek*) Ne demek Zuhûri Efendi gibi herifi bir bıçakta çıkarmamak¹⁵! Hele nerede olduğunu bir gösterebilir... (*Adi sesle:*) Aman kımıldanmayın! (*Taklit*) Alimallah deme¹⁶ yemindir, ben bilirdim ne yapacağımı! Elbette ben seni ele geçiririm; yerin dibine girsene gene bulur çıkarırım. (*Adi sesle*) Amanın! Kendinizi gözetin! (*Taklit*) Ey! Bana bak! Çuvallı! — Ne istersiniz efendim? — Sana bir beyaz mecidiye¹⁷ veririm, şu Zuhûri dedikleri köpek nerede bulunur, bana söyle. — Siz Zuhûri Efendiyi mi arıyorsunuz? — İşte onu dedik a. — Ne yapacaksınız? — Ne mi yapacağım? — Evet. — Şu sopa ile kemiklerini kırıp canını cehenneme göndereceğim. — Efendim, yanlışınız olmalı: Zira o öyle dayak yer adam değildir; onun gibi adamlara bu muamele edilmez. — Kim? Şu alçak, yüzsüz, namussuz herif mi? — Affedersiniz, Zuhûri Efendi ne alçaktır ne yüzsüzdür ne na-

14.) *Tosun ağzı*, tosunların söyleyişi gibi, onların söz söylemeleri biçimi.

15.) *Bir bıçakta çıkarmak*, Bıçağın bir vuruşu ile. Meselâ usta bir kunduracının bir ayakkabı derisini bıçağın bir hareketi ile kesip çıkarması *bir bıçakta çıkarmak* hareketidir. Burada da Zuhûri Efendinin bir bıçak vuruşu ile işinin bitirilebileceği kasdolunuyor.

16.) *Alimallah deme yemindir*, Alimallah demek yemin kuvvetinde bir sözdür.

17.) *Beyaz mecidiye*, 20 kuruş kıymetinde gümüş para.

mussuzdur; sözünüzü bilerek söyleyin. — Ne dedin? Sen kim oluyorsun bakalım? — Ben kim olur sam olayım. Öyle haysiyetli adamlara hakaret eden işte benden böyle cevap alır. — Vay! O senin bildiğin mi? — Evet; ne demek istersin? — Ya! Öyle ise (*çuvala sopa ile bir kaç defa vurarak*) al bakalım onun yerine! — (*Bağırarak*) Ay! ay! ay! ay! Yavaş! Aklını mı bozdun? — Haydi git te aldığı benim tarafımdan ona hediye et! Allaha ısmarladık! — Hay yerin dibine geçesi, eli kırılacak köpek!

ZUHÛRÎ, başını çuvaldan dışarıya çıkararak. — Aman!... Aman!... Ölüyordum!... Nefesim kesildi!

HAMZA. — Kör olasıca herif! Az daha belimi kırıyordu! Omuzlarım bütün bere içinde.

ZUHÛRÎ. — Sen ne söylüyorsun? Herif beni dövdü, kemiklerimi kırıyordu.

HAMZA. — Nasıl sizin kemikleriniz? Herif beni dövdü.

ZUHÛRÎ — Oğlan, hâlâ acısını duyuyorum.

HAMZA. — Ne gezer, dayağı ben yedim, ama besbelli bana vurduğu sopanın ucu size dokunmuş.

ZUHÛRÎ. — Sen de biraz öteye çekile idin. Benim yanıma sokulacak ne vardı?

HAMZA, Zuhûri'nin başını çuvalın içine iterek. — Aman! Bir tanesi daha geliyor! (*Diğeri gibi taklit*)— Bu kadar arayım da şu Zuhûri dedikleri köpeği ele geçiremeyim!... (Aman sezmesin!). — Bana bak kafadar¹⁸! Zuhûri Efendi nerededir, bilir misin? —

18.) *Kafadar*, iyice anlaşılmış arkadaş.

Hayır efendim; nerede olduğunu bilmiyorum. — Doğru söyle, eğer bilersen saklama. Kendisine çok bir şey yapacak değilim; yalnız beş on süpürge sopası vurduktan sonra şu kamayı karnına sokacağım, o kadar. — İnan olsun ki¹⁹ bilmiyorum efendim. Bilsem söylerdim. — Şu çuvalın içinde ne var? Bir şey kımıldanıyor gibi geliyor bana. — Bir şey yok. — Yok yok; mutlaka bir şey olmalı. — Hayır efendim, öyle kımıldanacak hiç bir şey yok. — Şeytan bana ne diyor bilir misin? Git te şu çuvala bir kama sapla diyor. — Öyle şey mi olur? Çuvalımı mı deleceksiniz? — Öyle ise göster, bakalım içinde ne var; merak ettim. — Eh olur a. — Nasıl olur a? — Öyle ya; ne hakla çuvalımı yoklamak istiyorsun? — Ne hakla mı? İşte istiyorum vesselâm. — İstiyorum mu? İşte ben de göstermem vesselâm. — Ne hal-teder! — Evet; içinde bana müteallik bir takım hır-davat var. Sana ne? Anamın örekesi var, babamın eski katırları²⁰ var, görüp ne yapacaksın. — Göreceğim diyorum sana! — Hayır, göremiyeceksin. — Göremiyecek miyim? — Hayır. — Ama şu sopayı sırtında paralarım. — Zâhir korkacağım, öyle mi? — Ya! al öyle ise. (*Çuvalı döver. Kendisi dayak yiyor gibi bağırır.*) Ay! Ay! Aman! Ay! Çıldır-dın mı? Ay Ay! Aman! — Aldın mı şimdi payını?

19.) *İnan olsun ki*, yemin. Eskiden bilhassa çocuklara Tanrı ismile yapılan yeminler yerine «İnan olsun ki...» demeleri sıkı sıkı tembih edilirdi.

20.) *Katır*, yüzü sert, altı kuvvetli ve kalın yapılmış eski çeşit ayakkabı.

Allaha ısmarladık. — Allah belânı versin! Elin kırıl-sın! Yerin dibine geç!

ZUHÛRÎ, başını çıkararak. — Aman!... Öl-düm!...

HAMZA. — Aman!... Kemiklerim!...

ZUHÛRÎ. — Canım, bu herifler niçin çuvala vurmali²¹? Orasını anlıyamıyorum.

HAMZA, *gene Zuhûrî'nin başını çuvalın içine iterek.* — Sus, aman! İşte bu sefer bir kaç tanesi bir-den geliyor. (*Bir kaç kişinin sesine taklit ederek*) Haydin bakalım. Elbette elimize geçirmeliyiz. Hay hay. Ne demek olsun. Bize böyle oyun oynamak istesin, ararız. Hay hay! İstanbul kazan biz kepçe²². Her yeri elek elek ararız. Şuradan gitsek. Hayır hayır; sağa sapalım. Soldan daha kestirmedir. Evet sağa. Hayır sola sap. Yok yok. Evet. (*Zuhûrî'ye ya-vaşça*) Aman! Kımıldanma! (*Taklit*) Na, arkadaşlar, işte uşağı. Vay! Uşağı bu mu? Beri gel bakalım, çabuk bize söyle; efendin olacak herif nerede? — Benden ne istersiniz? — Söyle diyorum, nerede? Ha bakalım? Söylemezse dövmelidir. Hay hay. Be-lini kırarız. Elbette. — Ben ne bileyim, a efendim. (*Zuhûrî başını çuvaldan çıkarıp mütehayyirâne²³ seyrederek.*) — Eğer şimdi bize efedin olacak herifin nerede olduğunu haber vermezsen kemikle-

21.) *Bu herifler niçin çuvala vurma*, bu herifler niçin çuvalar vuruyorlar?

22.) *İstanbul kazan biz kepçe*, iyice her noktasına ka-dar aramak mânasına gelen bir tâbir.

23.) *Mütehayyirane*, şaşkın şaşkın.

rini kırarız, bilmiş ol. — Ne yaparsanız yapınız, ben efendimi ele veremem. — Ama sonra seni öldürürüz. — İstedığınızı yapın. — Kaşınıyorsun²⁴ galiba? — Dedim a, ben efendimi ele veremem. — Ya, öyle mi? Al öyle ise... (*Vurmak isterken Zuhûri'nin kendini seyrettiğini görünce* - Vay! - *deyip durakalır.*)

ZUHÛRÎ, *çuvaldan çıkar. Hamza firar eder.* — Seni gidi çapkın! Seni gidi hain! Seni gidi utanmaz köpek! Sen beni böylelikle öldürmek istiyorsun ha?

Ü ç ü n c ü f ı k r a

EDÂ HANIM - ZUHÛRÎ EFENDİ

EDÂ HANIM, *Zuhûri Efendi'yi görmeksizin kendi kendine güler.* — Hah hah hay! Aman, biraz hava alayım.

ZUHÛRÎ, *Edâ'yı görmeksizin kendi kendine.* — Dur bak, senin hakkından nasıl gelirim. Seni gidi alçak, edepsiz, seni!

EDÂ, *gene görmeksizin güler.* — Hah hah hay! Hatırıma geldikçe güleceğim geliyor. Vah zavallı ihtiyar! Kurt kocayınca köpeğin maskarası olur derler, sahihmiş!

ZUHÛRÎ. — Affedersiniz, hanımefendi! Böyle adamın bıyığına gülmezler²⁵. Ayıp derler bir şey vardır.

EDÂ. — Ne buyurdunuz? Bana mı söylüyorsunuz?

24.) *Kaşınmak*, kavgaya bahane aramak. *Sırtın kaşınması*, dayak istemek.

25.) *Bıyığa gülmek*, yüzüne karşı alay etmek.

ZUHÛRÎ. — Evet, size söylüyorum. Öyle herkesin yüzüne karşı eğlenmek ayıptır.

EDÂ. — Kimin yüzüne karşı? Anlayamıyorum.

ZUHÛRÎ. — İşte benim.

EDÂ. — Sizin mi?

ZUHÛRÎ. — Evet.

EDÂ. — Tuhaf şey! Ben sizinle mi eğleniyorum, ayol?

ZUHÛRÎ. — Ya, burada benden başka kim var?

EDÂ. — Birisine bir oyun etmişler de şimdi hikâye ettiler, ben ona gülüyorum. İşin içinde ben bulunduğum için mi? bilmem, nasılsa pek hoşuma gitti. Birisi babasından para koparmak için bir tuhaf hiyle etmiş te..

ZUHÛRÎ. — Babasından para koparmak için mi?

EDÂ. — Evet. İsterseniz size anlatayım. Ben böyle şeyleri hikâye etmeyi pek severim.

ZUHÛRÎ. — Zahmet olmazsa buyurun bakalım.

EDÂ. — Niçin zahmet olsun? Hem ondan başka bu öyle bir şey ki yarın öbürgün mutlaka İstanbul'da duymadık kimse kalmaz; bari siz de işitmiş olunuz. Ben her nasılsa küçüklükte çerkeslerin eline düşmüşüm. Beni esir diye satarlar. Döne dolaşa esirci Emine Mollanın eline geçerim. Bir gün bir genç bey esircinin evine gelip beni görür; nasılsa sever. Lâkin öyle sözle ele geçer kızlar gibi idarem elimde değil ki yalnız gönlümü yapmakla muradına nail olsun; âdeta parayı verip beni satın almaktan başka çare olmadığını görür. Görür ama kendinde bir para yok. Çünkü İstanbul'da ne kadar genç beyler varsa

başlı başına bir maaş sahibi oluncaya kadar paradan yana daima babaları kendilerine sıkıntı çektirirler. İşte bu da o kabilden ayıp değil a. Lâkin fenası, babası pek ziyade hasis bir adammış. Oğluna öyle para ile kul cinsi almak şöyle dursun, zengin olmazsa ucuzca şehir kızı bile almak istemezmiş. Dur bakalım ismi hatırıma gelir mi... Hay Allah cezasını versin! dilimin ucunda ama söyliyemiyorum... Canım İstanbul'da hiç ondan ziyade hasis başka adam yokmuş. Hatırınıza gelmedi mi?

ZUHÛRÎ. — Hayır.

EDÂ. — Bir tuhaf isim. Sudur... Kudur... Zuhûr... Zuhûri! Evet, Zuhûri Efendi. Tâ kendisi. Kendi gibi ters bir isim. Her ne ise, biz gene sözümüze gelelim. Ne diyordum? Ha, evet. İşte bu sabah bana bir müşteri çıkar! Mısır'a götürmek için satın almak ister. Lâkin Emine Molla, beni seven beye «başkasına satmam» diye söz vermişmiş. Onun için çarçabuk kendisine haber gönderir. Bey bu haberi işitince etekleri tutuşur. Bereket versin ki Hamza isminde gayet müsteit şeytan gibi bir uşağı var. Yoksa beni almak değil, bütün bütün kaybedecekti.

ZUHÛRÎ, *kendi kendine*. — Yerin dibine geçesi capkın!

EDÂ. — Ama bakın, ne tuhaf hiyle bulmuş. Hah hah hay! Hatırıma geldikçe gülmeden çatlıyorum. Hah hah hay! Bu uşak gider şaşkın ihtiyara... Hah hah hay! Oğlunuzla beraber bu sabah Yalı Köşküne doğru gidin deniz kıyısında gezerken... Hah hah hah! Akdeniz kayıklarından birinin kaptanı bizi

kayığına davet etti. Biz de girdik. Kamarada meyva filân ikram ederek şuradan buradan konuşmakta iken, meğerse kayığa yol vermişlermiş, bir de bakalım ki Kumkapı açıklarında durup duruyoruz. Aman demeye kalmaz kaptan beni bir sandala koyup «Haydi git bu beyin, babasına söyle, eğer iki saate kadar beş yüz altın göndermezse oğlunu götüreceğiz» diyerek karaya çıkardı, der. Hah hah hah! Biçare ihtiyar, bu havadisi işitince ne yapacağını şaşırıp kalır. Çünkü oğlunu ne kadar seviyorsa parayı da o kadar seviyor; serden mi geçsin yârdan mı? Hah hah hah! Kendisinden beş yüz altın istemek... Kafasına beş yüz kurşun sıkamak gibi. Bu kadar parayı sandığından çıkarıp vermeye eli varmaz. Oğlunu kurtarmak için artık bin türlü saçma düşünmeye başlar... Hah hah hah! Meselâ denizin orta yerine zaptiye göndermiye kalkışır. Bakar ki bu olacak şey değil, uşağına «Ben bu parayı tedarik edinceye kadar oğlumun yerine sen rehin kal, sonra ben seni kurtarırım» diye teklif eder... Hah hah hah! Uşak bunun sakalına güler. Görür ki bu da olmadı! Tutar uşağa hepsi otuz kuruş etmez dört beş tane eski pantolon yelek gibi şeyler vererek «Haydi bunları sat ta parasıyla oğlumu kurtar» der. Hah hah hah! Hasılı böyle bir takım olmaz şeyler teklif ederse de akça etmediğini anlar; artık ağzını açıp kaptana sövüp saymaya başlar. Tuhafı o değil; bu bulduğu yolların hiç biri para etmiyeceğini uşak kendisine anlattıkça hiddetinden nakarat gibi her sözün arasında «Ne haltetmeye geminin içine girdi» der-

miş... Hah hah hah! Biçare adam bir çok yutkunup yüzünü ekşittikten ve bir çok içini çekerek kaptana bir haylı sövüp saydıktan sonra nihayet beş yüz altını... Lâkin siz gülmüyorsunuz. Nasıl buldunuz tuhaf değil mi?

ZUHÛRÎ. — Benim bulduğum: O bey her kimse edepsiz çapkının biri imiş; elbette babasına oynadığı oyunun cezasını görür. O halayık ta terbiyesiz sıllığın biri imiş ki Zuhûri Efendi gibi haysiyetli bir adamı diline dolamış fasledip geziyor²⁶. Elbette Zuhûri Efendi kendisine böyle halkın evlâdını baştan çıkarmayı öğretir. Hele uşak bugünden tezi yok prangaya vurulur. Allaha ısmarladık! (*Gider.*)

D ö r d ü n c ü f ı k r a

EDÂ HANIM - YAVER

YAVER. — Siz niçin dışarıya çıktınız? Şimdi konuştuğunuz adam kimdi, biliyor musunuz? Sizin beyin babası idi.

EDÂ. — Sahih mi? Hatırıma da geldi idi. Bilmiyerek kendi fıkrasını kendine naklettim .

YAVER. — Nasıl kendi fıkrasını?

EDÂ. — Evet; hatırıma geldikçe kendimi tutamayıp gülüyordum, kendine gülüyorum zannetti. Vakıâ kendine, ama o olduğunu ne bileyim. Ben de dayanamadım, söyledim. Ne yapalım? Kıyamet kop-

26.) *Fasledip gezmek*, gidilen her yerde bir şeyin dedikodusunu yapmak.

madı ya. Aslı bizim izimiz iptidasından bozuk; bu boşboğazlıkla ne daha iyi olur ne daha fena.

YAVER. — Tamam! Adam ağzındaki dili zaptedemez mi?

EDÂ. — Ne zararı var? Zaten başkasından işitip öğrenecek değil miydi?

B e ş i n c i f ı k r a

EDÂ - YAVER - MUHTEREM

(*Tiyatronun arkasında*)

MUHTEREM EFENDÎ, *içeriden sesi gelir.* — Yaver! Yaver!

YAVER, *Edâ'ya.* — Aman! Bizimki geliyor! Çabuk, eve giriniz. (*Edâ gider.*)

A l t ı n c ı f ı k r a

YAVER - MUHTEREM

MUHTEREM. — Oğlan, siz Hamza ile oğlum birlikte beni soymak için ittifak mı ettiniz?

YAVER. — Hâşâ, efendim; eğer Hamza öyle bir şey yapmışsa ben ne karışırım? Bana dokunur yeri ne?

MUHTEREM. — Görürüz, köpek, görürüz. Ben size dolandırıcılığı gösteririm!

Y e d i n c i f ı r a

MUHTEREM - YAVER - ZUHÛRÎ

ZUHÛRÎ. — Ah birader, başıma gelenleri sorma!

MUHTEREM. — Ya benim başıma gelenleri de siz sormayın!

ZUHÛRÎ. — Hamza olacak köpek, beni beşyüz altın dolandırdı.

MUHTEREM. — İşte o Hamza olacak köpek, beni de iki yüz altın dolandırdı.

ZUHÛRÎ. — Yalnız beş yüz altın dolandırsa, yüreğim... Yanar, tutuşur ya... Neyse. Lâkin fazla olarak bir şey yaptı ki söylemeğe utanırım.

MUHTEREM. — Bana oynadığı oyunu hiç bir vakitte yanına bırakacak değilim.

ZUHÛRÎ. — Ben de istediğim gibi öcümü almazsam bana da adam demesinler!

YAVER, *kendi kendine*. — Allah vere de işin içine ben girmiyeydim!

ZUHÛRÎ. — Daha fenası var. Bir adama belâ geldiği vakit yalnız gelmiyor. Ben bugün kızım gelecek diye sevinip bekliyordum. Halbuki onlar Mısır'dan çıkmalı sahih üç ay olmuş. Şimdi bizim ortağın bir mektubunu aldım; yazışına bakılırsa bunlar, haniya geçende İskenderiye vapuru kazaya uğramadı mı? İşte o vapura binmiş olacaklar.

MUHTEREM. — Siz de, a iki gözüm, niçin birlikte alıp getirmediğiniz? Birakmada mâna ne idi?

ZUHÛRÎ. — O vakit öyle lâzım geldi: Çünkü bazı sebepten dolayı Mısır'da evlendiğimi saklı tuttum.

Sekizinci fıkra

ZUHÛRÎ - MUHTEREM - YAVER - HALİME

ZUHÛRÎ. — Aman! Bizim sütnine mi o? Hay hay,

tâ kendisi! Neredesiniz? Aklım başımda yok, çabuk söyle!

HALİME, *Zuhûri'nin eteğini öper*. — Ah, Nihalî Efendi, bizi böyle...

ZUHÛRÎ. — Benim adım Zuhûri'dir. Artık bir daha Nihalî Efendi deme; Mısır'da öyle ismimi değiştirmek lâzımgelmmişti.

HALİME. — İlâhi yerin dibine geçsin o isim değiştirmek! Biz Nihalî Efendiyi bulacağız diye neler çekmedik!

ZUHÛRÎ. — Kızımın ninesi nerede?

HALİME. — Uzak değil, şuracıkta ama, peşin, üç aydır çektiğimiz sıkıntı içinde kendisini kocaya verdiğim için affınızı isterim.

ZUHÛRÎ. — Ne? Kızım kocaya mı vardı?

HALİME. — Evet efendim.

ZUHÛRÎ. — Ey, kime verdiniz?

HALİME. — Muhterem Efendi isminde tüccardan bir adamın oğlu Senâ Beye²⁷.

ZUHÛRÎ. — Aman!

MUHTEREM. — Bu ne tuhaf tesadüf!

ZUHÛRÎ. — Haydi çabuk, bizi yanına götür.

HALİME. — İşte efendim, bu evde oturuyoruz; buyurun.

ZUHÛRÎ. — Düş önüme. Muhterem Efendi, gelin ardım sıra bakalım. (*Giderler*).

YAVER, *kendi kendine*. — Bu ne tuhaf şey! Ruya gibi.

27.) Metinde Nimet Bey yazılıdır, fakat Senâ Bey olması iktiza ettiği için böylece düzeltilmiştir.

Dokuzuncu fıkra

YAVER - HAMZA

HAMZA. — Bizimkilerden ne haber, Yaver?

YAVER. — Sana verecek iki havadisim var: Birincisi, bizim Senâ Beyin işi yoluna girdi; Ziyba Hanım Zuhûri Efendinin kızı çıktı. Babalarının tedbiri takdire muvafıkmiş. İkincisi, bizim ihtiyarların ikisi de sana fena halde dış biliyorlar²⁸; hele seninki küplere binmiş.

HAMZA. — Öyle ise zararı yok. Korkma, hiç biri dış geçiremez. Umurunda bile olmasın.

YAVER. — Aklını başına al. Güvendiğin beyler yarın babalarıyla uzlaşırlar, sonra açıkta kalırsın, kabak başında patlar.

HAMZA. — Sen telâş etme. Ona da bir çare bulurum; görürsün. Hem de...

YAVER. — Na, geliyorlar. Kaç, gözlerine görünme. (*Hamza gider.*)

Onuncu fıkra

YAVER - ZUHÛRÎ - MUHTEREM - ZİYBA

ZUHÛRÎ. — Haydi kızım, eve gidelim. Ah, valideni de dünya gözüyle birkerecik görmüş olaydım, o kadar teessüf etmezdim.

MUHTEREM. — İşte, oğlum da geliyor.

28.) Dış bilemek, biri hakkında fazla öfkeli ve öğ almak niyetinde bulunmak.

On birinci fıkra

ZUHÛRÎ - MUHTEREM - ZİYBA - YAVER - SENÂ EDÂ - HALİME

MUHTEREM. — Gel oğlum, gel. Kısmetin ayağına dolaşmış ta haberimiz yok. Mısır'dan...

SENÂ BEY. — Hayır efendim. Zaten benim evlendiğimi öğrendiniz; artık ne yapsanız nafile. Ben kısmetimi buldum. Beyhude kararınız vücut bulmayacak.

MUHTEREM. — İşte a gözüm ben de...

SENÂ BEY. — Evet efendim, pederimsiniz, itaat boynumun borcudur, lâkin bu bapta haksızlık ediyorsunuz.

MUHTEREM. — Canım, bilmiyorsun...

SENÂ BEY. — Hayır efendim; ben hepsini biliyorum.

MUHTEREM. — A kuzum, işte Zuhûri Efendinin kızı...

SENÂ BEY. — Zuhûri Efendinin kerimesi değil hâlâ sultan olsa nafile.

ZUHÛRÎ. — Canım, benim kızım...

SENÂ BEY. — Hayır efendim; belki kabalıktır, lâkin af buyurursunuz. Ben size damat olamıyacağım.

YAVER. — Beyefendi, dinleyiniz bir kere...

SENÂ BEY. — Hayır, dinlemeyeceğim; sen karışma.

MUHTEREM. — Canım, işte senin karın...

SENÂ BEY. — Hayır efendim, ne yapsanız nafile. Ölü-rüm ben Ziyba'mdan ayrılmam. (*Ziyba'nın yanına gider.*) Evet; işte benim aklım, fikrim, hayatım bunun elindedir. Beyhude bana başka karı alacağım diye kendinizi üz-meyin.

MUHTEREM. — İşte iyi ya, a sersem, biz de sana bunu veriyoruz, ne söz anlamaz olmuş be!

ZİYBA. — Evet, işte kayıpta olan babamı buldum; artık keder edecek bir güçlüğü-müz kalmadı.

ZUHÛRÎ. — Haydin, bizim eve gidelim de orada rahat rahat konuşuruz.

ZİYBA, *Edâ'yı göstererek.* — Lâkin efendi baba, ben bu hanımdan ayrılmak istemem. Kendisini benim gibi tanımış olsanız siz de evlât gibi seversiniz.

ZUHÛRÎ. — Maşallah, yüzüme karşı beni tahkir eden kardeşinin dostunu evime mi almak istiyorsun?

EDÂ. — Efendim, affinizi rica ederim, eğer siz olduğunuzu bilmiş olaydım öyle kabalık eder miydim?

ZİYBA. — Efendi baba, kardeşimin hanıma olan muhabbeti Allah bilir ki namusuna leke süren muhabbetlerden değildir. İrzına kavi olduğuna ben kefalet ederim.

ZUHÛRÎ. — Tamam! Zâhir şimdi oğluma kal-kıp ta bu hanımefendi gibi adı, sanı, namusu belli değil bir karı alacağım, öyle mi? Yağma yok.

O n i k i n c i f ı k r a

MUHTEREM - ZUHÛRÎ - ZİYBA - EDÂ - SENÂ -
YAVER - HALİME - NİMET BEY

NİMET BEY. — Efendim, matlûbunuz, bana alacağınız kadının şehirli olması ise işte Edâ bu şehirli ve anası babası belli imiş; haberini aldım. Lâkin kim olduğunu kimse bilmiyor. Kendisini dört yaşında iken çalışmışlar; onun için kendi de hatırlıyamıyor. Fakat o vakit kolunda bir bilezik varmış, işte, elime geçti. Belki bununla bulabilirsek...

MUHTEREM. — Aman! Bakayım? İşte ben dört yaşında bir kızımı kaybettim, bu bilezik te kolunda idi.

ZUHÛRÎ. — Aman! Bu da sizin kızınız mı?

MUHTEREM. — Aman! Bakayım? Ta kendisi! Tâ kendisi! Ah evlâdım!. (*Edâ'ya sarılır.*)

ZİYBA. — Aman Yarabbi! Bu ne tesadüf

O n Ü ç ü n c ü f ı k r a

MUHTEREM - ZUHÛRÎ - SENÂ - NİMET - ZİYBA
HALİME - ZİVER

ZİVER. — Aman efendim, sizin adamlardan birine büyük bir kaza geldi!

ZUHÛRÎ. — Kimdir? Nasıl kaza?

ZİVER. — Hamza Ağaya.

ZUHÛRÎ. — Hamza mı? Yerin dibine geçsin, çapkın! Zaten ben onu prangaya koduracağım.

ZİVER. — Artık öyle zahmete girmenize lüzum

kalmadı. Şu köşe başında yapılan kârgir evin altından geçerken nasılsa en üst katta işliyen taşçının çekici Hamza'nın başına düşünce kafasını dağıtıp bütün beyni dışarı fırlar. Biçare adam şimdi can çekiyor. Beni mahsus gönderdi, ölmezden evvel sizi görmek istiyor.

MUHTEREM. — Kendisi nerede?

ZİVER. — Na; işte getiriyorlar.

O n d ö r d ü n c ü f ı k r a

MUHTEREM - ZUHÛRÎ - SENÂ - NİMET - ZİYBA
EDÂ - YAVER - HALİME - ZİVER - HAMZA

HAMZA, bir teskere içinde iki hamal ile gelir. Baş bezlerle sarılmış. — Ay! Aman!... Ay!... Halime bakın!... Ah!... Ölüyorum! Aman! Hakkınızı helâl edin... İçinizde gönlünü kırdığım adamlar var... Kusurumu affedin... Aman! Ah!... Hususiyle Zuhûri Efendi ile Muhterem Efendi... Hakkınızı helâl edin... Ettiklerimi affedin... Ay!...

MUHTEREM — Ben kendi payıma affettim, helâl olsun.

HAMZA, Zuhûri'ye. — Lâkin efendim, sizin hakkınız bende çoktur: Zira, süpürge sopa...

ZUHÛRÎ. — Geçmiş şeyden bahis lâzım değil. Ben de affettim.

HAMZA. — Allah bilir ya, yüreğimde bir büyük derttir. Size el kal...

ZUHÛRÎ. — Bırak artık, geçmiş şey.

HAMZA. — Can çekişirken hatırıma geldikçe ne cür'etle sizi dövme...

ZUHÛRÎ. — Canım, sus artık.

HAMZA. — Ah! O süpürge sopası ne olaydı ben...

ZUHÛRÎ. — Sus, dedik ya. İşte hepsini unuttuk.

HAMZA. — Allah ömrünüze bereket versin! Lâkin can ve gönülden mi affediyorsunuz? Zira, o süpürge sopaları...

ZUHÛRÎ. — Ha, dedik ya. Artık sesini kes. Ne kadar hakkım varsa helâl olsun, affettim.

HAMZA. — Allah evlâdınızı bağışlasın! Her ne muradınız varsa versin! Bu sözü söylediniz, gûya üstümde bir ağırlık varmış ta gitti; adetâ vücudümde sıhhat, başımdaki yaralarda ifakat²⁹ hissediyorum.

ZUHÛRÎ. — Evet, afettim; ama ölmek şartıyla.

HAMZA. — Nasıl, efendim?

ZUHÛRÎ. — Eğer iyi olacak olursan sözümü geri alırım.

HAMZA. — Ay! Ay! Ay! Na, işte gene can boğazıma geldi³⁰!

MUHTEREM. — Efendim, artık bugünkü mesru-riyetimize hürmeten şartsızca affediniz.

ZUHÛRÎ. — Peki, öyle olsun.

MUHTEREM. — Haydin efendim, gidelim de gönül hoşluğuyla hep birlikte bir taam edelim.

HAMZA. — Bari, şu canım çıkıncaya kadar beni de sofranın bir kenarına oturtsanız.

29.) *ifakat*, hastalıktan iyi olmak.

30.) *Can boğaza gelmek*, ölecek dereceye gelmek.

Bir zat tarafından tercüme ve tertip olunan komediyalar cümlesinden bu komdeya cüzü Şevki Bey Matbaasında basılmış ve ecza-yi sairesi dahi peyderpey basılmak üzere bulunmuştur.

Fi Rebiülâhır 1288
(Haziran-Temmuz 1871)

(BAZI İŞARÂTIN TARİFİ)

- ? Nokta-i istifham.
! İstiğrap ve hayret ve hiddet ve meserret gibi halleri iyma eder.
() İçindeki ibare hali tarif eder.
— Söz başına işarettir.
... Tabiatıyla hitam bulmayan ibarenin nihayetine ve parça parça söylenen sözün arasına vaz'olunur.

EDEBİYAT KÜTÜPHANESİ

Edebiyat Kütüphanesi adıyla yayımlanan serideki kitapların amacı, edebiyat tarihine geçen ve özetleri okul kitaplarında görülen bellibaşlı eserlerle öğrencilerin doğru-
dan doğruya karşılaşmalarını sağlamaktır. Bunu kolaylaştırmak için her kitapta metotlu olarak açıklamalar yapılmış, yazar ve eser hakkında etraflı bilgi verilmiştir. Ayrıca kitabın her yönden incelenmesi yapıldığı gibi, metinde de gerekli noktalar açıklanmış ve notlar ilâve edilmiştir. Gazi Eğitim Enstitüsü Edebiyat Öğretmeni Mustafa Nihat Özön tarafından tertibedilen bu seriden şimdiye kadar çıkmış olanlar şunlardır:

	Kr.
1. Şinasi, Şair Evlenmesi, 2. baskı	100
2. Âli Bey, Ayyar Hamza, 2. baskı	200
3. Namık Kemal, Zavallı Çocuk, 2. baskı	150
4. Ahmet Vefik Paşa, Zoraki Tabip	100
5. Namık Kemal, Vatan -yahut- Silistre, 4. baskı	200
6. Recaizade Ekrem, Çok Bilen Çok Yanılır ...	150
7. Anonim, Kanlı Kavak (Karagöz oyunu) ...	150
8. Anonim, Kanlı Nigâr (Karagöz oyunu) ...	150
9. Ahmet Mitat, Yeniçeriler (Uzun hikâye) ...	100
10. Molière ve Annet Vefik Paşa, Le Mariage forcé ve Zor Nikâhı	100
11. Nâbizade Nâzım, Zehra (Roman)	150
12. Namık Kemal, Akif Bey	150
14. Âli Bey, Letafet	200

Çıkacak olanlar :

Ziya Paşa, Harabat Mukaddemesi — Ziya Paşa, Zafername Şerhi — Çeşitli kişiler, Edebiyatımızda Şiir Anlayışı — Çeşitli kişiler, Romanımıza Dair.

**YENİ TÜRK YAZARLARI SERİSİNDEN
ÇIKAN KİTAPLAR**

1. **BEREKETLİ TOP-
RAKLAR ÜZERİNDE** Orhan Kemal 1000
2. **SAĞIRDERE** Kemal Tahir (Basılıyor)
3. **SİYAH KEHRİBAR** Tarık Buğra 250
4. **REZİL DÜNYA** Faik Baysal (Basılıyor)
5. **KÖRDUMAN** Kemal Tahir (Basılıyor)
6. **SUÇLU** Orhan Kemal 1000
7. **DESPOT** Reşat Enis 350
9. **YILANLARIN ÖCÜ** Fakir Baykurt 750
10. **VUKUAT VAR** Orhan Kemal 700
11. **TÜTÜN ZAMANI** Necati Cumalı 400
12. **ORTA DİREK** Yaşar Kemal 1000
13. **HACİZLİ TOPRAK** Cengiz Tuncer 400
14. **EFKÂR TEPEŞİ** Fakir Baykurt 750
15. **IRAZCANIN DİRLİĞİ** Fakir Baykurt 750
16. **ONUNCU KÖY** Fakir Baykurt 1000
17. **HANIMIN ÇİFTLİĞİ** Orhan Kemal 750

18. EMMİOĞLU	Talip Apaydın	750
19. MAVİ SÜRGÜN . . .	Halikarnas Balıkcısı	500
20. BAŞKA DÜNYALAR	Orhan Hançerlioğlu	500
21. KAÇAKÇILAR	Kemal Bekir	750
22. DENİZ AĞACI	Yaman Koray	1000
23. ULUÇ REİS	Halikarnas Balıkcısı	1000
24. KELECİ MEMET . . .	Kemal Tahir	1000
25. GELİN TAŞI	Yaman Koray	1000
26. AGANTA! BURİNA!	Halikarnas Balıkcısı	500
27. TOPRAK UYANIRSA Ş.	Süreyya Aydemir	1500
28. KANLI TOPRAKLAR	Orhan Kemal	1000
29. ÇINGAR	İlhan Engin	750
30. YORGUN SAVAŞÇI .	Kemal Tahir	1000
31. AYLÂKLAR	Melih Cevdet Anday	750
32. DOR ALİ	Behzat Ay	350
33. ÇİLLİ	Fakir Baykurt	500
34. BOZKIRDAKİ ÇE- KİRDEK	Kemal Tahir	1000
35. SIĞIRCIKLAR	Yaman Koray	500
36. KAPLUMBAĞALAR -	Fakir Baykurt	1000
